giæ descriptionem, quam, sub nomine Philosophiæ, habet Boetius lib. 1. de consolat. prosa 1. quam exponit noster Holcot in cap. 7. Sapientiæ. Apparuit mihi (inquit Boetius) in lecto jacenti, mulier quædam formæ reverendæ, fulgentibus oculis, colore vivido, & inexhausti vigoris. Statura discretionis ambiguæ: quia aliquando videbatur cælum pulsare capitis sui vertice, aliquando etiam ultra cælum videbatur caput elevare. Vestes habebat, quas sibi propriis manibus, indissolubili materia, subtili artificio fecerat; in quarum summitate, Littera Græca θ Thita, in inferiori margine, Littera P. scribebatur, In dextera portabat libellum, in sinistra sceptrum.

107 Solutionem ergo lepidissimæ hujus picturæ, seu potius ænigmatis, accipe a sapientissimo nostro Holcot, loco citato; Theologia, inquit, in sexu describitur mulieris: quia sapientiæ idem officium moraliter convenit, quod naturaliter mulieri. Sicut enim mulieris officium est, virum parere, & postea ad sufficientem ætatem de semetipsa nutrire in esse naturali: ita Sapientia, virum in esse morali gignit & alit, quam ideo antiqui Philosophi matrem vocabant: natura (inquit Plato) nos genuit mortales & rades, sed Philosophia nos genuit divinis virtutibus informatos, Oculos habet fulgentes: id est, proprium lumen habentes. Color ejus vividus, & vigor inexhaustus: quia Theologiæ veritas, demonstrationibus incorruptibilibus est innixa. Cælum vertice tangit, quia cunctis naturalibus disciplinis antecellit. Vestes subtilissimæ, quibus induitur, septem sunt artes liberales, quibus tanquam ancillis utitur, In superiori parte Litteram Græcam θ habet, qua proprium ejus nomen significatur. In inferiori margine Littera P. scribitur, quæ significat praxim: est enim simul speculativa & practica. In manu dextera libellum, & sinistra sceptrum gerit; quia simul instruit & regit. Liber informationem, sceptrum imperium denotat: nedum enim mentem illuminat, sed etiam voluntatem accendit, mores componit, affectus mitigat, vitia extirpat, virtutes inserit. *Illi ergo* (studiose Lector) *re rerum dedica, dignes illa re, illa te digna.* Seneca Epist. 53.

PRIMA

PRIMA PARS CLYPEI THEOLOGIÆ THOMISTICÆ.

DE DEO UNO, TRINO, ET ANGELORUM CREATORE.

PRÆFATIO.

NOn immerito D. Thomæ Summæ Theologicæ, cum eo fonte conferri solet, quem in medio terrestris Paradisi, initio mundi Deus collocaverat, ut universæ terræ superficiem, nullis adhuc imbribus, nullis aquis fœcundatam, irrigaret. Ut multæ præteream, quæ utriusque collationem illustrare plurimum possent, acute dixit Rupertus Abbas (lib. 2. de operibus Trinit. cap. 29.) aquas ut æstimavit natura salsas (quod, *inquit*, mare in seipso ostendit) in illa quasi magni corporis mamma, id est Paradisi fonte, quodammodo lacteam assumere dulcedinem, *eaque dulcedine imbutas, detersa salsedine innoxias, tuto Paradisum irrigaro; ceteraque flumina, qua post varios tractus, ut inquit Augustinus lib. 8. de Genesi ad lit. cap. 7. & per occultos meatus, aliis locis erumpunt, ab eo Paradisi fonte, primam originem, ab ea Paradisi mamma, omnem dulcedinem trahere. Scire aves* (AMICE LECTOR) *quo nomine nuncupanda sit D. Thomæ Summa, aut quid in re literaria, & Theologica contuleris? Citra cujusque injuriam dixeris, Ecclesia, quam Paradisus adumbrabat, perennem fontem esse*, magni illius corporis mammam, *in qua jucunda, insalubres etiam aliquando, cum olim errorum permixtione, veluti salsedine perfunderentur, aqua sapientiæ, dulcedinem trahunt, & periculo carent. Ubicumque innoxiæ fluunt, etsi variis flexibus, per occultos meatus, & procul a conspectu positos, quantum conari possunt, longius deducant qui suos alveos implent, quidquid tamen dissimulent, ab ea fluminum fœcunda scaturigine, & dulcedinis mamma, originem & dulcedinem trahunt: cum a Summa D. Thomæ Theologica, quacumque in scholis scire interest, & periculo carent, quæque fidei majestate dignæ sunt, & Mysteria Religionis illustrant, ut a suo fonte deprompta sint: ut non immerito D. Thomæ Summam ditiorem putes, toto, licet immenso, Theologiæ Oceano, quem effusis undis perennis ille fons implet, etsi tamen exhauriri nunquam aut decrescere possit. Nam verissime illud in D. Thomæ Summam referre licet, quod de Paradisi fonte Claudius Marius Victor canit lib. 1. in Genesim.*

Quadrifido tumidum lætus caput amne resolveas,
Ditior Oceano: jugi nam gurgite pronus
Ille suos donat latices, iste accipit omnes,
Nec turget tamen: at minor est qui crescere tantum
Fluctibus infusis, quam qui decrescere nescit
Amnibus effusis.

Verum præter hanc D. Thomæ Summæ dotem, & primam cum Paradisi fonte collationem, altera est nihilo minor, qua D. Thomæ Summam, cum Paradisi fonte conferre solent, qui divisionem Summæ in suas partes instituunt; quod ut in quatuor capita, seu quatuor flumina, Paradisi fons dividebatur, quibus universa terræ superficiem irrigaret; ita Angelici Doctoris Summa, in quatuor partes divisa sit, quibus Christianus orbis irrigatur, ut merito in hujus Divi commendationem, præter cetera, illud Ecclesia canat, FIT PARADISI FLUVIUS, QUADRIPARTITE PERVIUS. *Et ne divisionem satis obviam, & apud omnes frequentem, multis prosequar: in prima parte agit S. Doctor de Deo Uno, Trino, & Creatore Angelorum, & Hominum, ac de aliis operibus sex dierum. In secunda Deum ultimum finem contemplatur, quæ ne in nimiam molem excresceret, in duas iterum partes dividitur. In prima, qua* Prima secundæ (*id est prima pars secundæ partis*) *appellari solet, agit de Deo ut ultimo fine, ac de mediis in communi, intrinsece, & ex natura rei ad illum consequendum necessariis: videlicet actibus humanis, legibus, & gratia. In altera vero, qua* Secunda secundæ, (*id est secunda pars secundæ partis*) *nuncupatur, disputat de iisdem mediis in particulari: scilicet virtutibus Theologicis & Moralibus. In ultima tandem parte, tractat de mediis extrinsecis, & ex institutione solum divina, ad æternam beatitudinem consequendam necessariis: nempe incarnatione, & Sacramentis. Quid in re Theologica jure desideres, quod non in aliqua harum partium reperire sit? Quod de Scriptura sacra solent inter Patres plurimi, Theologiam summa necessitudine & affinitate conjunctam Paradisum esse interpretari licet. Sed minime te deceptum putem* (AMICE LECTOR) *si hujus Paradisi largissimum fontem, quo virtutes pullulent, quo præcepta germinent, quo bonos fructus arbor vitæ ferat (ut Ambrosii verbis utar lib. 6. epist. 41. dum Scripturam sacram Paradisum interpretatur) D. Thomæ Summam dixeris; & qua ut late circum aquas omnes effundat.*

Quadrifido tumidum lætus caput amne resolvit,
Ditior Oceano.

Mihi sane non alium fontem quærendum puto, quo sciendi cupidinem, & ingenii sitim extinguam; nec alia mihi tentanda via est, ac Theologia nostra divisio: quatuor hujus Paradisi fontis ingentia flumina enavigabo, eamdemque D. Thomæ methodum, quantum quidem vires ferent, pressis vestigiis sequar, & in hac prima parte, quam exponendam, & contra Novos ejus impugnatores defendendam suscipio. Primo disputare aggrediar de existentia, unitate, natura Dei; de attributis ad esse divinum pertinentibus, & de visione beata. Secundo de scientia Dei. Tertio de ejus voluntate & Providentia, earumque cum creata libertate concordia. Quarto de Prædestinatione & Reprobatione. Quinto de Trinitate. Sexto & ultimo de Angelis. Etsi vero non tantum mihi tribuam, ut in fontem aquas me attulisse existimem; unam tamen forsitan assecutus sum, nisi me

amici fallunt, & impensius laudant, quod capite 10. *Esther legitur*, fontem in lucem *converti, & brevitatem ita claritate compensavi, ut si quæ longiores disputationes sint, brevissimo temporis spatio decurrat, adeo ut in longioribus, nec prolixitatem ullam jure accuses, nec brevitatem desideres. Ceterum postquam D. Thomæ Summam cum Paradisi fonte contuli, benigne feres (AMICE LECTOR) si Scholam Thomisticam, terram Hivillach dixerim, quam primum fons ille alluit, & quæ tam felicibus aquis irrigata, auro, gemmis, aliisque divitiis abundat. Sua equidem ceteris scholis laus est, & singularis commendatio, quam nec invideo nec praripio; sed mihi crede, nunquam verius dictum, quam de Schola Thomistica, in quam primum sese fons ille effundit*, Et aurum terræ illius optimum. *Vale.*

TRACTATUS PRIMUS.

DE EXISTENTIA, ET UNITATE DEI, ejusque natura, & attributis.

A quæst. 2. D. Thomæ usque ad 12.

CONvenienter D. Thomas Theologiam inchoat a Deo. Primo quia illa, ut ipsum nomen indicat, est sermo vel cognitio de Deo. Secundo, quia est sapientia suprema, medians inter divinam & humanam: quare debet incipere ubi humana desinit, nempe a cognitione Dei. Tertio, quia est participatio divinæ scientiæ, quæ primo essentiam divinam, tamquam ejus objectum formale, secundario vero creaturas, tanquam objecta secundaria; & materialia contemplatur. Denique, quia cum Deus sit subjectum, vel objectum Theologiæ (ut supra ostendimus) ejus essentia, & ratio, est primum principium, a quo cetera omnia quæ in ea pertractantur, dependent, & per quod tamquam per rationem a priori demonstrari debet.

Perlustrato igitur Theologiæ vestibulo, sacras ejus ædes ingredimur, & profundissima Divinitatis Mysteria, scientiæque Sanctorum intima, & arcana, perscrutari, & contemplari incipimus in hoc primo Tractatu, quem in quatuor disputationes dividemus. Prima erit de existentia, & unitate Dei. Secunda de ejus natura & quidditate. Tertia de attributis Dei in communi. Quarta de illis in particulari.

DISPUTATIO PRIMA.

De existentia, & unitate Dei.

Ad quæst. 2. D. Thomæ.

ANtequam D. Thomas de natura Dei, ejusque attributis disputare incipiat, præmittit id quod omnibus maxime necessarium est, scilicet cognoscere Deum esse: licet enim nulla scientia probet, sed præsupponat suum objectum quoad an est, tamen quia Theologia, non solum est scientia, sed etiam sapientia, ad eam pertinet se reflectere circa sua principia, ea defendendo & explanando, & probare Deum esse, non ex propriis, sed rationibus acceptis a Metaphysica, quas tamen corrigit & perficit. Igitur cum S. Doctore in hac prima Disputatione. Primo resolvemus, an Deum esse sit per se notum, vel a nobis demonstrabile? Secundo, quinque demonstrationes de existentia Dei, quas tradit art. 3. breviter exponemus. Tertio alias adjungemus, desumptas ex artificiosa mundi structura & mirabili hominis compositione. Quarto ostendemus, Deum non posse invincibiliter ignorari. Denique ut Politheismum cum Atheismo simul expugnemus, agemus de unitate Dei, & evidentissimis rationibus demonstrabimus contra Gentiles & Paganos, pluralitatem Deorum esse impossibilem, vel, ut loquitur Athanasius, pluralitatem Deorum, esse nullitatem Deorum.

ARTICULUS PRIMUS.

An hæc propositio, Deus est, *sit per se nota, vel a nobis demonstrabilis?*

§. I.

Quædam præmittuntur ad resolutionem quæstionis necessariæ.

1 NOtandum primo, quod sicut duplex est veritas, una formalis, & alia objectiva; ita duplex est propositio: una formalis, quæ consistit in ipsis mentis conceptibus, quibus attingitur unio, seu connexio prædicati cum subjecto: alia objectiva, quæ est ipsa veritas objecti, quæ concipitur, vel enuntiatur; aut ipsa unio, seu connexio prædicati cum subjecto. Quando ergo inquiritur, an hæc propositio, *Deus est*, sit per se nota, vel demonstrabilis, non est quæstio de propositione formali, sed objectiva.

Notandum secundo ex D. Thoma hic art. 1. propositionem per se notam illam esse cujus prædicatum includitur in ratione & definitione subjecti: sicut enim sol dicitur per se visibilis, quia non potest videri per aliud magis lucidum & visibile: ita & propositio vocatur per se nota, quæ non potest demonstrari, & manifestari per aliud prius & notius: unde cum essentia & quidditas rei, nihil habet prius, per quod possit manifestari & demonstrari; illa propositio cujus prædicatum est de essentia subjecti, & includitur in ejus definitione, dicitur immediata, & per se nota. 2

Notandum tertio ex eodem S. Doctore ibidem, quod propositio per se nota est duplex: quædam est per se nota secundum se tantum; quædam vero per se nota secundum se, & quoad nos. Propositio per se nota secundum se tantum, est illa cujus prædicatum est de ratione subjecti; & quidditas prædicati & subjecti est nobis ignota. Propositio vero per se nota, secundum se, & quoad nos, illa dicitur cujus prædicatum est de ratione subjecti, & omnibus notum est de prædicato & subjecto quid sit; & hoc modo prima demonstrationis principia, cujus communissimos terminos, v. g. ens & non ens, totum & pars, nullus ignorat, dicuntur per se nota. 3

Notandum quarto ex eodem D. Thoma ibidem in resp. ad 1. quod Deus dupliciter considerari potest: uno modo sub quadam communitate & confusione, in quantum scilicet est hominis beatitudo, vel quatenus continetur sub ratione boni ut sic, eo fere modo quo quando videmus hominem a longe venientem, eum cognoscimus confusa quadam & universali cognitione, quatenus scilicet est ens vel corpus: alio modo potest Deus considerari in particulari, & sub ratione primi entis, & quatenus est natura quædam omnium perfectissima, quæ est prima causa & primum principium omnium aliarum. 4

§. II.

Quatuor conclusionibus difficultas proposita resolvitur.

DIco primo: hæc propositio, *Deus est*, est per se nota secundum se. Ita D. Thomas hic art. 1. 5

Probatur: propositio per se nota secundum se, est illa cujus prædicatum includitur in ratione & definitione subjecti; illa enim non potest demonstrari, vel notificari per aliquid prius, cum nihil prius sit essentia & quidditate rei, ut dicimus in secundo notabili: Sed prædicatum hujus propositionis, *Deus est*, includitur in ratione & definitione subjecti, cum enim Deus sit ens per essentiam, & actus purus, existentia est de conceptu quidditativo divinæ essentiæ, & nec ratione quidem ab illa distinguitur, ut constabit ex infra dicendis: Ergo &c.

Dico secundo: hanc propositionem, non esse per se nota quoad nos. Ita D. Thomas in eodem articulo, & 1. contra Gent. cap. 11. & de verit. q. 10. art. 12. 6

Probatur: illa propositio dicitur per se nota quoad nos, cujus prædicatum est de ratione subjecti, & subjecti quidditas non est nobis ignota: Sed in hac propositione, subjecti quidditas est nobis ignota, ut constat: Ergo illa non est per se nota quoad nos.

Confirmatur primo: propositiones per se notæ quoad nos, cognoscuntur a nobis sine ullo medio, & absque ullo discursu, ex sola terminorum apprehensione, ut constat in primis principiis: At Deum esse, non cognoscitur a nobis sine ullo medio & discursu, & ex sola terminorum apprehensione, sed mediate, & per effectus ab ipso productos: *Invisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, &c.* ad Rom. 1. Ergo hæc propositio non est per se nota quoad nos, sed indiget demonstrari, per ea quæ sunt magis nobis nota: scilicet

scilicet per creaturas, & per motus rerum sensibilium & corporalium. Unde D. Thomas 1. contra Gentes cap. 11. *Sicut nobis est per se notum, quod totum sua parte sit majus, sic videntibus ipsam divinam essentiam, per se notissimum est Deum esse, ex hoc quod sua essentia est suum esse. Sed quia ejus essentiam videre non possumus, ad ejus esse cognoscendum, non per seipsum, sed per ejus effectus pervenimus.*

Confirmatur secundo: Deus cum sit omnino immaterialis, & objectum a sensibus remotissimum, non potest immediate movere intellectum nostrum ad sui cognitionem; sed mediate tantum, & per species, ac similitudines rerum sensibilium: Ergo hæc propositio, *Deus est*, non potest esse immediata, & per se nota, respectu nostri, sed tantum mediata, & cognoscibilis, ac demonstrabilis ex rebus sensibilibus & corporeis: juxta illud Sapientiæ 13. *A magnitudine speciei & creaturæ, cognoscibiliter poterat creator horum videri.*

7 Probatur secundo conclusio alia ratione quam tangit D. Thomas hic art. 1. in argumento, *sed contra*. Illa propositio cujus oppositum aliquis cogitare potest, non est per se nota quoad nos, ut constat in primis principiis, quæ a nemine negantur, & de quibus nulla est dubitatio: Sed oppositum hujus propositionis, *Deus est*, aliquis cogitare potest, dicitur enim Psalm. 32. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*: Ergo illa non est per se nota quoad nos, sicut prima principia.

Dico tertio: hæc propositio, *Deus est*, intellecta de Deo ut contento sub ratione communi beatitudinis, vel boni, aut veri ut sic, est per se nota, etiam quoad nos. Ita D. Thomas in eodem art. in resp. ad 1. & 3.

8 Probatur, sicut homo naturaliter & sine electione appetit bonum ut sic & beatitudinem in communi; ita & illam immediate, & sine ullo discursu cognoscit: Ergo etiam immediate, & absque ullo discursu, cognoscit Deum sub quadam ratione confusa & universa, & sub communi, & confuso conceptu beatitudinis, seu boni aut veri ut sic: Sed ut notat S. Doctor ibidem, hoc modo cognoscere Deum, non est simpliciter illum cognoscere, sed tantum secundum quid; sicut quando de longe aliquis videt hominem venientem, non cognoscit illum simpliciter, & ut talis est, sed secundum quid, & sub ratione communi corporis aut viventis: Ergo &c.

9 Dico ultimo: hanc propositionem, *Deus est*, esse demonstrabilem, non quidem a priori, & per caussam; sed a posteriori, & per effectus a Deo productos. Est contra Nominales, & alios veteres Theologos, qui dicebant existentiam Dei sola fide teneri, nec posse naturali ratione demonstrari. Quam sententiam merito damnat erroris D. Thomas 1. contra Gentes c. 12. eamque ibidem impugnat. *Tum ex demonstrationis arte, qua ex effectibus caussas concludere docet. Tum ex ipso scientiarum ordine: nam si non sit aliqua scibilis substantia, supra substantiam sensibilem, non erit aliqua supra naturalem, ut dicitur in 4. Metaphys. Tum ex Philosophorum studio, qui Deum esse demonstrare conati sunt. Tum denique ex Apostolica veritate asserente ad Rom. 1. invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.* Idem docet hic art. 2. ubi duplex genus demonstrationis distinguit: unam quæ est per caussam, & dicitur *propter quid*, aliam per effectus, & vocatur *quia*, & fit quando per effectus qui sunt nobis notiores, procedimus ad demonstrandam caussam, & hoc secundo modo dicit posse demonstrari Deum esse, per effectus ab ipso productos, caussa enim habens effectus notiores se quoad nos, est per illos demonstrari esse, sicut ex fumo demonstratur ignem existere, & ex respiratione animal vivere.

Confirmatur: Deus potest lumine naturali a nobis evidenter cognosci: Sed non potest cognosci immediate, & sine discursu, ut supra ostendimus: Ergo solum mediate, & per discursum, seu demonstrationem. Consequentia patet, quia non est alius modus cognoscendi rem aliquam. Major vero constabit ex pluribus testimoniis Scripturæ, & SS. Patrum, quæ infra referemus, ad demonstrandum contra Molinam, hanc propositionem, *Deus est*, non posse invincibiliter ignorari.

§. III.

Solvuntur objectiones.

10 COntra primam, & tertiam conclusionem, nullum est argumentum alicujus momenti, contra secundam quadrupliciter arguitur. Primo, illa propositio est per se nota quoad nos, cui assentimur, conceptis terminis, & sine discursu: Sed huic propositioni *Deus est*, assentimur sine discursu, & ex sola apprehensione terminorum: Ergo est per se nota, etiam quoad nos. Minor probatur: hoc nomine, *Deus*, intelligitur apud omnes ens quo nihil majus, aut melius excogitari potest. Sed tale ens concipitur necessario existere; quia si non existeret, non esset melius omnibus quæ cogitari possunt: multo enim melius esset sine dubio, si actu necessario existeret: Ergo &c.

Secundo, ista propositio, *Deus est colendus*, est per se nota, etiam quoad nos; est enim primum principium sinderesis: Ergo & illa, *Deus existit*: quandoquidem supponitur ad istam, tamquam ejus fundamentum.

Tertio, si Deus non posset cognosci nisi per discursum, posset dari ignorantia invincibilis de Deo in multis infidelibus; quandoquidem aliqui sunt ita stupidi, ut non possint demonstrationes facere aut vim illarum percipere: Consequens est falsum, ut infra ostendemus: Ergo & Antecedens.

Quarto, in sententia D. Thomæ, puer perveniens ad usum rationis, tenetur pro primo instanti se convertere ad Deum: Sed in illo primo instanti, non potest ejus notitiam assequi per demonstrationem, vel discursum, cum vix per multum tempus id assequantur Philosophi: Ergo talem notitiam immediate, & sine ullo discursu debet habere a natura sicut habetur notitia primorum principiorum.

Ad primum, concessa Majori, nego Minorem; ad cujus probationem, in primis dici potest cum D. Thoma hic art. 1. ad 2. non esse verum quod omnes intelligant per hoc nomen, *Deus*, id quo nihil majus aut melius cogitari potest, nam quidam dixerunt Deum esse corpus, ut Antropomorphitæ, Deo membra humana affingentes, & tamen corpus non est id quo nihil melius cogitari potest. Secundo hoc dato, nego Minorem; ad cujus probationem, dicendum est, quod illud nihil majus aut melius excogitari potest, importat existentiam in actu signato, sive in apprehensione, non tamen in re, & in actu exercito: ut enim docent Dialectici, in hoc distinguitur nomen a verbo, quod nomina significant solum rationes rerum in actu signato, & ut conceptas a nobis: verba autem illas significant in actu exercito, & per modum actionis, aut exercitii actualis; quando enim v. g. dicitur *amor*, actus amandi solum importatur: & significatur in actu signato, & ut possibilis: quando vero dicitur *amo*, tunc actus amandi importatur ut exercitus, & actu existens: unde in hoc nomine, *Deus*, includitur tantum existentia in actu signato, & ut apprehensa, non tamen in actu exercito, & ut actu posita; sed illa relinquitur probanda per discursum & demonstrationem. 11

Ad secundum, concesso Antecedenti, quod immerito negat Molina, nego consequentiam: licet enim cognitio practica supponat speculativam, non tamen necessarium est, quod si cognitio practica sit immediata, etiam speculativa sit talis: hoc enim principium, *Parentes sunt colendi*, est immediatum, licet non cognoscamus immediate, quinam sint parentes nostri, sed per discursum, vel relationem aliorum. Ita etiam, quamvis non cognoscamus immediate dari Deum, sed tantum per discursum, & per inspectum creaturarum, nihilominus hæc propositio *Deus est colendus*, est immediata, & primum principium sinderesis. 12

Ad tertium nego sequelam Majoris, ut enim dicemus infra, ad hoc ut non habeat quis ignorantiam invincibilem de existentia Dei, non requiritur quod illa sit per se nota, & ante omnem discursum, sed sufficit quod per aliquem discursum facilem, & ex admirabili ordine, & gubernatione totius universi deductum, possit cognosci Deus. Sicut etiam non datur ignorantia invincibilis de præceptis decalogi, ut de adulterio, homicidio &c. quamvis per discursum sint deducta ex communissimis principiis naturalibus, docet D. Thomas 1. 2. q. 100. art. 1. & 3. 13

Ad ultimum dicendum, quod puer perveniens ad usum rationis, non tenetur se convertere ad Deum, ut cognitum distincte & in particulari, sed confuse & in alio, scilicet sub ratione beatitudinis, vel finis ultimi honesti, nisi forte in illo primo instanti (quod non est instans physicum sed morale) tanta detur ei illuminatio a Deo, quod etiam eum in particulari, & distincte cognoscat, ut sæpe contingit in his qui nutriuntur in fide Catholica, tunc enim tenetur ad Deum explicite se convertere, ut ostendemus in Tractatu de peccatis disp. 9. art. ult. 14

§. IV.

Difficile argumentum solvitur.

COntra ultimam conclusionem objici potest difficile argumentum, quod sic potest breviter proponi. Objectum fidei non potest esse scitum, ut docet D. Thomas 2. 2. q. 1. art. 5. Sed ista propositio, *Deus est*, pertinet ad objectum fidei. Ergo non potest esse scita, nec consequenter demonstrata. 15

Respondetur cum D. Thoma hic art. 2. ad 1. negando minorem; nam Deum esse, illum esse unum, & similia, non sunt articuli fidei, sed præambula quædam ad fidem, & ideo per rationem naturalem nota esse possunt; fides enim præsupponit naturalem rationem, sicut gratia naturam; illa tamen per fidem teneri debent ab iis qui non capiunt demonstrationem.

Instabis: Philosophus Christianus acquirendo scientiam & demonstrationem de tali veritate, non amittit fidem circa illam: Ergo talis veritas per se pertinet ad objectum fi- 16

dei. Consequentia patet, Antecedens probatur dupliciter. Primo, quia si Philosophus Christianus amitteret fidem circa illam veritatem, fieret infidelis: quandoquidem defectus fidei circa unum articulum, reddit simpliciter infidelem juxta illud Jacobi, *Qui peccat in uno, factus est omnium reus.*

Secundo probatur idem Antecedens: si fidelis acquirendo scientiam de existentia Dei, amitteret fidem de illa, sequeretur quod post acquisitionem scientiæ, minorem haberet certitudinem de illa veritate, quam antea; & sic quod acquirendo scientiam, fieret deterioris conditionis: Sed hoc videtur absurdum: Ergo & illud. Sequel. Majoris probatur. Certitudo fidei est major certitudine scientiæ: Sed ille ante demonstrationem habebat certitudinem fidei, post illam vero habet tantum certitudinem scientiæ: Ergo minorem habet certitudinem de illa veritate, quam antea; immo rusticus fidelis, illi veritati cum majori firmitate & certitudine assentitur, quam Philosophus Christianus.

17 Respondeo negando antecedens: cum enim ab eo qui habet demonstrationem de existentia Dei, hæc veritas, *Deus est*, non sit amplius cognoscibilis sub lumine obscuro divinæ revelationis, sed sub evidenti lumine primorum principiorum, manifestum est in illo non posse remanere fidem circa illam. Ad primam probationem in contrarium, negando est sequela, illum scilicet Philosophum fieri infidelem: nam ille solum qui amittit fidem alicujus articuli, per formalem dissensum, sive diffidendo, fit infidelis; non autem qui amittit fidem alicujus veritatis naturalis, quæ per accidens tantum ad illam pertinet, acquirendo claram & evidentem illius cognitionem, incompossibilem cum fide & revelatione obscura; alioquin beati, & comprehensores, fierent infideles, quando per visionem beatificam amittunt fidem de mysteriis in via obscure revelatis.

18 Ad secundam probationem, in primis dici potest, quod ille qui acquirit demonstrationem, & scientiam de ista veritate, *Deus est*, minorem quidem habet de illa certitudinem quam antea, non tamen propterea fit deterioris conditionis, quia melius est habere scientiam quam fidem, de illis objectis de quibus potest haberi, & quæ per accidens solum pertinent ad fidem: ut constat in B. Virgine, & in Apostolis, qui licet non haberent fidem, sed cognitionem claram & intuitivam humanitatis Christi, non tamen propterea erant deterioris conditionis quam nos, qui de illa non habemus nisi fidem & cognitionem obscuram. Neque obstat quod certitudo fidei sit major quam scientiæ: illa enim minor certitudo quæ est in scientia, compensatur per evidentiam, quæ non reperitur in fide.

19 Secundo respondent Bannez, & Medina, quod quamvis Philosophus Christianus non credat per fidem illam veritatem, *Deus est*, ob defectum rationis formalis, & obscuræ revelationis, in eo tamen est certitudo fidei: quia fides & scientia, inquiunt, sese mutuo juvant, in his in quibus non opponuntur, unde cum non opponantur in certitudine, se mutuo juvant in illa; & ita certitudo scientiæ in Philosopho Christiano, roboratur & perficitur per certitudinem Fidei.

20 Verum hæc responsio, nisi amplius explicetur, plene non satisfacit, & potest hoc argumento efficaciter impugnari. Nullus habitus potest influere in objectum, in quo non relucet ejus ratio formalis sub qua; alias ferretur extra proprium specificativum: Sed in hac veritate, *Deus est* quando est semel cognita per demonstrationem, amplius non relucet ratio formalis fidei, nempe revelatio obscura: Ergo fides non potest tunc influere in eam, certitudinem supernaturalem, & majorem quam scientia nata sit parere.

Ut ergo hæc difficultas penitus evacuetur, dicendum est, quod licet habitus fidei in Philosopho Christiano non possit per se, & directe se extendere ad illam propositionem, nec proinde directe in eam influere certitudinem supernaturalem: indirecte tamen, & per accidens potest illam attingere, quatenus scilicet illa virtualiter & implicite continetur in aliis propositionibus obscure revelatis, & per se pertinentibus ad fidem, quales sunt istæ, *Deus est trinus, Deus est incarnatus*. In quibus ista, *Deus est*, virtualiter & implicite continetur; & ita ex certitudine fidei, formaliter terminata ad has propositiones, per accidens resilire potest in assensum scientificum hujus propositionis, *Deus est*, certitudo quædam supernaturalis, & major quam scientia nata sit facere. Ex quo fit, quod Philosophus Christianus acquirendo scientiam, non fiat deterioris conditionis quam antea, & quod minorem non habeat certitudinem de illa veritate, quam rusticus fidelis. Aliam solutionem dabimus in tractatu de fide, disp. 1. art. 6.

§. V.

Solvitur aliud argumentum.

21 Objicitur etiam contra ultimam conclusionem: Per effectus improportionatos non potest aliquid de causa demonstrari: Sed creaturæ sunt effectus Dei improportionati, cum Deus sit infinitus, & creaturæ finitæ: Ergo Deum esse, non potest demonstrari per creaturas.

Confirmatur primo: Omnis demonstratio debet constare ex necessariis: Atqui creaturæ non sunt necessariæ, sed contingentes, cum possint esse, & non esse: Ergo Deum esse, ex creaturis demonstrari non potest.

Confirmatur secundo: Cum effectus sit extrinsecus causæ, per illum non magis videtur existentiam causæ demonstrari posse, quam per extrinsecum testimonium alicujus testificantis, & asserentis illam existere: Sed extrinsecum dicentis testimonium, non potest habere rationem medii, quo demonstretur aliquid esse: Ergo neque ex creaturis, quæ sunt effectus Dei, potest ejus existentia demonstrari.

Ad objectionem respondeo cum D. Thoma hic art. 2. ad 22
3. quod per effectus improportionatos, non possumus perfectam habere cognitionem de causis, quantum ad essentiam; tamen per quemcumque effectum, sive proportionatum, sive improportionatum, possumus demonstrare causam esse, licet per illos non possimus perfecte secundum essentiam eam cognoscere. Unde in forma respondeo distinguendo Majorem: per effectus improportionatos, non potest causa demonstrari, quantum ad quid est, concedo: quantum ad an est, nego.

Ad primam confirmationem dicendum; quod licet crea- 23
turæ sint contingentes, & possibiles esse & non esse, dependentia tamen quam habent a Deo in existendo & operando, essentialis est, & necessaria: cum omne ens per participationem, essentialiter pendeat in essendo & operando ab ente per essentiam. Unde ex tali dependentia creaturarum a Deo, in existendo & operando, sumitur medium aptissimum & necessarium, ad demonstrandum Deum esse, ut magis constabit quando demonstrationes D. Thomæ exponemus.

Ad secundam confirmationem, nego Majorem: licet 24
enim per extrinsecum dicentis testimonium non possit existentia alicujus causæ demonstrari, bene tamen per effectus ab illa productos, & essentialiter ab ea dependentes. Ratio est primo, quia causa est virtualiter in effectu, cum sit aliquid ipsius. Secundo, quia definitio effectus est quodam modo descriptio causæ; ut constat in hoc syllogismo: *Quicquid respirat, habet pulmones: homo respirat: ergo habet pulmones.* Hoc enim quod est respirare, est velut descriptio pulmonum, qui sunt organa data ad respirandum. Tertio, cum effectus sit aliquid notius causa, potest illam manifestare, & esse modus sciendi. Extrinsecum vero dicentis testimonium, hæc tria non habet: non continet enim virtualiter rem quam enunciat, neque est aliquid ejus sed potius ipsius testificantis. Illud etiam non est definitio vel descriptio rei manifestandæ, neque modus sciendi, illam manifestans per aliquid notius; sed se habet sicut propositio, quæ simpliciter rem enunciat & affirmat, & ideo evidentia in attestante non excludit fidem, sicut demonstratio a posteriori, & per effectus, ut dicemus in Tractatu de fide disp. 1. art. 7.

ARTICULUS II.

Expugnantur Atheismus, & existentia Dei multiplici ratione demonstratur.

Quinque rationes principales elegit D. Thomas hic 25
art. 3. ad probandum Deum esse, & ad destruendum Atheismum, sicut olim David ad debellandum & prosternendum Goliath, elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem, ut dicitur 2. Regum 17. Prima desumitur ex parte motus, & probat dari aliquod ens immobile, & ab omni mutatione liberum. Secunda ex ratione causæ efficientis, & probat Deum esse primum principium, & primam causam efficientem omnium rerum. Tertia ex ratione contingentis, & necessarii, & demonstrat Deum esse ens necessarium, & a se. Quarta ex diversis gradibus bonitatis & perfectionis, qui in rebus inveniuntur, & ostendit Deum esse primum ac perfectissimum ens. Quinta ex gubernatione rerum, & probat Deum esse primum & supremum hujus universi proviforem & gubernatorem.

His quinque demonstrationibus, ut hic recte advertit 26
Cajetanus, S. Doctor probat quinque conditiones, seu attributa divinitatis, quæ non possunt nisi in ente increato reperiri. Ex immobilitate enim probatur attributum immutabilitatis, ex quo deducitur immensitas, & æternitas. Ex ratione primi efficientis, sumitur ejus omnipotentia circa creaturas. Ex eo quod sit ens a se, & necessarium, sumitur omnis perfectio, bonitas, immaterialitas, & ratio actus purissimi. Ex eo quod sit maximum & primum ens, ejus simplicitas & eminentia demonstrantur, & probatur quod non sit corpus, quod non sit in prædicamento, quod sit suum esse, quod sit infinitus, unus, &c. Ex eo denique quod sit primus & supremus mundi gubernator, demonstratur ejus sapientia, providentia, amor, justitia, misericordia, aliæque perfectiones, & attributa, quæ relucent in gubernatione hujus universi; & sic his quinque viis inclusit D. Thomas omnia quæ ad manifestanda Dei attributa possunt conducere.

In hoc

In hoc ergo articulo has quinque demonstrationes D. Thomæ exponemus, postea alias subjiciemus, ex artificiosa mundi structura, & mirabili compositione hominis; denique ostendemus non posse dari, etiam apud homines barbaros & agrestes, ignorantiam invincibilem de existentia Dei.

§. I.

Exponuntur duæ primæ rationes D. Thomæ.

27 PRo intelligentia harum demonstrationum, supponendum est primo, quod subordinatio in causis moventibus & efficientibus, potest esse duplex; una per accidens, & accidentalis: alia per se, & essentialis. Accidentalem vocamus eam quæ est inter causas particulares, quarum una supponit aliam, a qua fuit producta in esse, & ista alteram, per quam similiter fuit producta, & sic de ceteris. Exemplum rem declarabit: ut pater v.g. generet filium, supponit prius illum a quo productus fuit, & iste alium adhuc priorem, & sic de reliquis: illa ergo subordinatio quam pater dicitur habere ad omnes antecessores suos, in ordine ad productionem filii, dicitur accidentalis. Primo, quia quod una causa particularis producat talem effectum, est omnino præter intentionem illius actionis, per quam fuit in esse producta ab alio agente, ut optime dicit D. Thomas in commentario libri de causis, lectione prima sub finem; propterea pater producens filium, dicitur ei a quo productus fuit, solum subordinari accidentaliter in tali productione. Secundo, quia pater producens filium, non subordinatur suis antecessoribus in tali productione, tamquam caussis actu secum influentibus in effectum, aut tamquam applicantibus virtutem suam ad agendum (quomodo causa particularis universali subordinatur) sed dicitur solum eis subordinari, in quantum recepit ab eis esse, quod necessario prius habere debuit, quam posset operari; & sic non in ordine caussandi, sed potius in ordine essendi, dicitur eis subordinari; & propterea non mirum quod talis subordinatio dicatur accidentalis in ordine ad agendum, quandoquidem illa non est in eodem ordine. Subordinatio vero essentialis dicitur illa, quæ est inter causas, quarum una per se & essentialiter, in agendo & movendo dependet ab alia simul influente, & concurrente, vel eam applicante ad agendum: qualis subordinatio reperitur inter caussas particulares & universales, v.g. inter terram & solem, & inter creaturas & Deum, ut docet D. Thomas 1. 2. qu. 109. art. 1.

28 Secundo supponendum est, quod licet posset admitti processus in infinitum, in caussis & moventibus per accidens subordinationis, sicut de facto daretur in leonibus generantibus & genitis, si mundus fuisset ab æterno quoad successiva; non tamen dari potest in caussis & moventibus per se subordinatis, & in caussando & movendo, ab actuali superiorum influxu dependentibus: tum quia alias daretur simul infinita actu multitudo agentium, cum non possent actu influere nisi existerent; tum etiam, quia alias nunquam reipsa produceretur effectus: quia caussa proxima a qua debet immediate produci, nunquam agit, nisi dependenter ab influxu caussæ superioris; nec illa, nisi alia superiori influente, si detur, & sic consequenter; ita ut necesse sit influxum omnium caussarum superiorum, mediis caussis propinquioribus pervenire ad caussam proximam, ad hoc ut illa agat; nusquam autem perveniret ad illam, si daretur ibi processus in infinitum; quia infinita illa multitudo caussarum non esset pertransibilis; Ergo &c. Videndus est D. Thomas infra quæst. 46. art. 2. ad 7. ubi dicit: *In caussis efficientibus impossibile est producere in infinitum per se: sed per accidens in infinitum procedere in caussis agentibus, non reputatur impossibile. Unde non est impossibile quod homo generetur ab homine in infinitum: esset autem impossibile, si generatio hujus hominis dependeret ab homine, & a corpore elementari, & a sole, & sic in infinitum.*

29 Tertio supponendum est, quod primus motor omnino immobilis, Deus est. Probatur hæc suppositio: nomine Dei intelligimus id quo nihil majus aut melius excogitari potest: Sed primus motor penitus immobilis, talis est: Ergo est Deus: Major constat, Minor probatur. Primus motor omnino immobilis debet esse actus purus, quia debet carere omni potentialitate, siquidem in tantum aliquid est mobile, in quantum est in potentia; unde restat illud quod nullo modo est mobile, nullo modo esse in potentia, sed actum purum; illud autem quod est actus purus, carens omni potentialitate, de necessitate omnem perfectionem immaginabilem præhabere debet; quia si aliqua perfectio illi deesset, esset in potentia ad illam: Ergo sequitur primum motorem, penitus immobilem, esse id quo nihil majus aut melius excogitari potest.

30 Confirmatur; primus motor omnino immobilis, debet esse ens increatum, necessarium, æternum, immensum, intelligens, immo & sua intellectio: Ergo debet esse Deus. Consequentia patet, Antecedens vero probatur quantum ad singulas partes. Et in primis quod debeat esse increatum, evidens est: si enim esset creatum, esset mutabile: siquidem omne quod creatum est, mutabile est, saltem transeundo de non esse ad esse, & de esse ad non esse. Quod etiam illud sit necessarium constat; ens enim omnino immobile, & incapax omnis mutationis, non potest aliter se habere: Sed quod non potest aliter se habere, est necessarium: Ergo ens omnino immobile, necessarium est. Item cum immutabilitas sit ratio a priori æternitatis, ens omnino immobile & immutabile, debet esse æternum. Similiter cum movens & motum debeant esse simul, etiam suppositaliter, quando movens movet per internam virtutem (ut infra ostendemus, quando agemus de immensitate) primus motor omnino immobilis, cum sit caussa motuum omnium aliarum rerum, debet suppositaliter esse præsens omnibus rebus, & consequenter immensus. Denique cum primus motor debeat cetera omnia movere, & dirigere in suos fines, debet illos cognoscere, ac proinde esse intelligens, & cum sit immobilis, & actus purus, debet esse sua intellectio, alioquin se haberet in potentia ad illam, quod repugnat actui puro. Non potest ergo melius & efficacius demonstrari Deum esse, quam probando dari unum primum motorem omnino immobilem, & qui (ut loquitur Boetius) *immotus, stabilisque manens, dat cuncta moveri.* His præmissis,

Facile intelligitur prima ratio D. Thomæ, quæ sic potest 31
in forma proponi. Datur unus primus motor omnino immobilis: Sed ille est Deus: Ergo datur Deus. Minor constat ex ultima suppositione; Major autem sic probatur a D. Thoma. Omne quod movetur, ab alio movetur: Sed in moventibus & motis per se subordinatis, non potest dari processus in infinitum: Ergo deveniendum est ad primum movens immobile, quod a nullo moveatur, & quod immotum manens, cuncta alia moveat. Minor constat ex tertia suppositione: Major autem, præterquam quod expresse habetur apud Aristotelem 6. & 8. Phys. & est commune & tritum axioma, apud omnes Peripateticos, & veteres Philosophos receptum, evidenter demonstratur a D. Thoma, ex natura ipsius motus. Quod enim movetur, est in potentia ad id quod movetur: quod autem movet, est in actu, quia movere, est reducere aliquid de potentia in actum, id est perducere aliquid ut actu habeat id ad quod est in potentia: nihil autem reducitur in actum per id quod est in potentia, sed per id quod est in actu (potentialitas enim non habet vim reducendi, sed recipiendi) movens ergo debet esse in actu, mobile in potentia: est autem impossibile quod aliquid sit simul in actu & potentia, respectu ejusdem, quia actus & potentia contradictorias rationes important: quod enim est in potentia ad aliquid, non habet illud: quod vero est in actu, habet illud, vel aliquid illo eminentius, ratione cujus non est amplius in potentia, sed in actu: Ergo impossibile est quod aliquod moveat seipsum, & simul sit movens & motum, respectu ejusdem, sed quidquid movetur, ab alio debet moveri.

Nec veritatem hujus principii, hujusque demonstrationis vim & efficaciam enervare vel infringere possunt in- 32
stantiæ quorumdam recentiorum, quibus displicet hoc principium a D. Thoma assumptum: eo quod illud plurimum faveat Physicæ præmotioni, quam illi rejiciunt. Unde dicunt, principium illud Aristotelicum, *Omne quod movetur, ab alio movetur*, non esse universaliter verum, nec sufficienter adhuc demonstratum: plura enim sunt (inquiunt) quæ per actum virtualem videntur sese movere, & reducere ad formalem: ut videre est in viventibus, quæ agunt, & se movent a principio intrinseco; in gravibus & levibus, quæ se movent ad centrum; in aqua calida, quæ restituit se ad pristinam frigiditatem; & in voluntate creata, quæ cum sit potentia libera, seipsam movet & determinat ad agendum, nec ab aliquo agente movetur & determinatur, alioquin ejus libertas & indifferentia tolleretur.

Verum hæ instantiæ frivolæ sunt, & procedentes ex 33
falsis principiis, unde ad primam facile respondetur, in viventibus omnes motus vitales procedere a motu cordis, qui est primum vivens, & ultimum moriens, motum vero cordis esse a generante: non repugnat enim, quod aliquis motus vitalis procedat & derivetur ab aliquo extra se, quando motus ille vitalis est primus & id a quo ceteri inchoantur; qualis est motus cordis in vita sensitiva, & prima intentio finis in vita morali & rationali: unde sicut ista est a Deo, ut specialj motore; ita motus cordis a generante, quod cum vitam inchoet, etiam primum vitæ motum inchoare debet. Similiter motus levium & gravium ad centrum, & recuperatio frigiditatis in aqua calida, fiunt virtute generantis, quod in emanatione passionum complet generationem suam, & quod, licet interdum non sit immediate præsens per seipsum, quando fiunt illi motus, est tamen præsens mediate & virtualiter, ratione naturæ, quæ est terminus primarius generationis, & quæ se habet ut medium connectens actionem generantis cum ipsis passionibus. Sed hæc ad Philosophiam spectant.

Ad aliam vero instantiam, quæ est de voluntate creata, 34
quæ cum sit potentia libera, seipsam movet & determinat, facile respondetur, quod voluntati creatæ eo modo competit

petit se movere & determinare, quo libera est: unde cum non sit primum, sed secundum liberum, ei non competit per se primo, & independenter a quocumque alio libero, se movere & determinare, sed secundario tantum, & dependenter a motione, & determinatione primi liberi, primique determinantis, ut suo loco ostendemus. Unde D. Thomas infra q. 105. art. 4. ad 2. & 3. dicit: *Moveri ex se, non repugnat ei quod moveatur ab alio*: quod amplius explicat, & latius expendit qu. 3. de malo art. 2. ad 2. ubi hæc sex ibit: *Manifestum est autem, quod cum aliquid movet alterum, non ex hoc ipso quod est movens, ponitur quod sit primum movens: unde non excluditur quin ab altero moveatur, & ab altero habeat similiter hoc ipsum quod movet. Similiter cum aliquid movet seipsum, non excluditur quin ab alio moveatur a quo habet hoc ipsum quod seipsum movet, & sic non repugnat liberari, quod Deus est causa actus liberi arbitrii.*

Addo quod, quamvis daretur, Deum ut motorem particularem, non movere, nec applicare voluntatem ad actus deliberatos; negari tamen non posset, quin ut motor universalis eam moveat, & determinet ad primam volitionem seu intentionem finis, qui est actus indeliberatus: quod sufficit ad verificandum illud principium Aristotelis, *Omne quod movetur, ab alio movetur*, sic enim voluntas non movet seipsam ad electionem mediorum, & alios actus deliberatos, nisi ut prius mota, & applicata a Deo, virtualiter saltem & mediate.

35 Eamdem demonstrationem eludere conantur Athei, recurrendo ad processum in infinitum, quem dicunt in causis moventibus & motis non esse impossibilem, ut constat in sententia D. Thomæ, & aliorum qui docent mundum potuisse esse ab æterno, secundum permanentia & successiva: in tali enim casu evidens est quod daretur processus in infinitum in generationibus leonum vel hominum. Verum huic evasioni Atheorum jam aditum præclusimus; ostendimus enim quod quamvis in causis per accidens subordinatis, possit concipi vel dari processus in infinitum, hoc tamen repugnat in causis per se & essentialiter subordinatis, rationemque disparitatis assignavimus: quia in causis per accidens subordinatis, ultimum movens non debet expectare motum & influxum causarum priorum, nec ab illis moveri, aut applicari ad agendum, v. g. quia leo generans, per se & immediate in sua actione non dependet ab alio a quo est genitus, nec ei per se subordinatur, sed per accidens tantum & mediate, quatenus ab illo recipit naturam & potentiam generativam, non repugnat dari processum in infinitum in generationibus leonum, si mundus fuisset ab æterno productus; in moventibus autem per se subordinatis hoc omnino repugnat, quia in illis ultimum movens non movet nisi motum & applicatum a priori, & istud ab alio, & sic deinceps: unde cum infinitum non sit pertransibile, si in illis daretur processus in infinitum, ultimum movens nunquam moveret; ut constat manifeste exemplo horologii, in quo si essent infinitæ rotæ, & quælibet dependeret in suo motu ab alia superiori, nec posset moveri nisi dependenter ab illa prius movente; nulla esset quæ posset ultimo moveri, & pulsare horas: quia nunquam posset deveniri ad primam, quæ ceteras omnes moveret, cum infinita illa multitudo rotarum nunquam esset pertransibilis.

36 Secunda demonstratio D. Thomæ sumitur ex ratione caussæ efficientis, & potest sic breviter exponi. Prima caussa efficiens est Deus: Sed datur una prima caussa efficiens: Ergo datur Deus. Major constat, prima enim caussa dicitur illa, quæ est independens ab omni alia in caussando, atque adeo in essendo: cum caussare & operari sequatur ipsum esse: nihil autem aliud nomine Dei intelligitur, quam aliquod ens, quod est a se, & independens a quocumque alio: Ergo &c. Minor vero probatur: videmus enim in rebus istis inferioribus & sensibilibus, esse ordinem caussarum efficientium, nec tamen inveniri, nec possibile esse, quod aliquid sit caussa sui ipsius; quia sic esset antequam esset: ut enim aliquid efficiat, debet habere esse, quia quod nihil est, nihil operatur; ut autem efficiatur, debet non esse: quod enim est, non fit, sed factum est. Cum ergo in caussis efficientibus, per se subordinatis, non possit dari processus in infinitum (ut jam ostendimus) necesse est ponere aliquam primam caussam efficientem. Hæc demonstratio similis est præcedenti, & eodem modo defendenda, ejusque vis & efficacia magis constabit ex dicendis in sequenti, ubi omnia Atheorum effugia confutabimus, eorumque latibula destruemus.

§. II.

Explicantur alis rationes D. Thomæ.

37 Tertia ratio D. Thomæ sumitur ex contingenti & necessario, & potest sic proponi. Datur in rerum natura aliquod ens necessarium, de cujus ratione & essentia est quod sit, & existat necessario: Sed tale ens est Deus: Ergo datur Deus. Minor constat: ens enim necessarium, debet esse a se, & improductum, ac independens, ac proinde Deus: nomine enim Dei, nihil aliud intelligimus. Major vero, in qua solum est difficultas, probatur: si non datur aliquod ens necessarium, & de cujus essentia sit esse & existere, sequitur omnia entia quæ sunt in rerum natura, esse contingentia, & possibilia esse & non esse: Sed hoc implicat contradictionem: Ergo in rerum natura debet dari ens aliquod necessarium, de cujus essentia sit actu & necessario existere. Major constat, Minor vero probatur. Si enim omnia entia quæ sunt in rerum natura, essent contingentia, & possibilia esse & non esse, nullum plane ens de facto daretur a parte rei: Sed hoc est contra sensum, & manifestam experientiam: Ergo omnia entia quæ sunt in rerum natura, non possunt esse contingentia. Sequela Majoris probatur: illa quæ ex se, & ex sua ratione specifica & essentiali, possibilitatem solum habent ad existendum, non possunt poni in rerum natura, nec reduci de potentia in actum existendi, nisi per ens aliquod necessarium, & cui per se & ex natura sua conveniat existere. Sed contingentia ex se & ex sua ratione specifica essentiali, habent solum possibilitatem ad existendum; desinitur enim contingens, quod habet potentiam ad essendum vel non essendum: Ergo si omnia quæ sunt in mundo sint contingentia, & nullum detur ens necessarium, nihil omnino erit in rerum natura, nullumque dabitur ens a parte rei. Minor & consequentia patent, Major autem & ratione probatur & exemplis suadetur. Illa quæ per se & ex ratione specifica dicunt solum possibilitatem ad aliquem actum vel formam, non possunt illam habere, nec in illum actum reduci, nisi per aliquam caussam, quæ vel formaliter, vel eminenter talem actum contineat: sicut quia aer ex natura sua, & ex propriis principiis, est solum in potentia ad lucem, non potest fieri actu lucidus, nisi illuminetur a sole, aut aliquo alio corpore, cui per se & ex propriis principiis, lux in actu conveniat: similiter quia aqua, ex se & ex natura sua, est solum in potentia ad calorem, non potest fieri actu calida, nisi recipiat calorem ab igne, qui est actu & formaliter calidus: Ergo similiter illa, quæ ex sua natura, & ratione specifica, habent solum possibilitatem ad esse (qualia sunt contingentia ut ostendimus) debent necessario reduci ad actum existendi, per ens aliquod necessarium, & quod habeat ex se & ex sua natura existere.

Confirmatur: quotiescumque aliquid per participationem, & per accidens alicui convenit, debet hoc illi convenire per illud, cui per se & per essentiam talis ratio convenit; quia secundum commune axioma, quod est tale per participationem, debet esse tale per id quod est tale per essentiam. Sed esse convenit solum per accidens, & per participationem, rebus contingentibus, ut constat: Ergo debet hoc illis convenire per aliquid aliud, cui per se & per essentiam existere conveniat, ac proinde quod sit ens a se & necessarium. 38

Respondent primo Athei: non esse necesse recurrere ad aliquod ens cui necessario existere conveniat, ad hoc ut contingentia existant: quia licet existere, solum contingenter & accidentaliter conveniat contingenti, posito tamen quod existat poterit communicare esse alteri contingenti: sicut licet calor accidentaliter solum aquæ conveniat, tamen eo ipso quod fit calida, potest aliud corpus calefacere. 39

Sed contra: sicut aqua non posset esse actu calida, aut calefacere, nisi daretur aliquod ens, cui per se & necessario calor conveniret, & a quo primo talis qualitas oriretur, & mediate vel immediate in aquam diffunderetur: ita non posset etiam contingens, esse actu existens, nec facere quod aliquid actu existeret, nisi tandem esse quod participat, refunderetur in aliquod principium, cui per se, necessario, & ex sua natura, existere conveniat.

Confirmatur & magis declaratur hæc ratio eodem exemplo aquæ. Sicut enim aqua calida, alium calorem producens, non censetur esse principium radicale, & principale illius caloris quem communicat & diffundit in aliud subjectum, quia illa non habet calefacere ex propriis, nec per aliquam formam sibi intrinsecam; & ex propriis principiis convenientem; sed talis calor ultimate reducitur in substantiam ignis, tamquam in ejus principium radicale & principale. Ita similiter, existentia alicujus effectus contingentis, ab aliqua caussa etiam contingenti producti, debet necessario reduci in aliud principium radicale & principale, potius quam in illam caussam contingentem: quia etiam esse seu existere non est in ea tamquam in principio radicali & principali, sed est illi mere accidentale, & prorsus ab intrinseco illi conveniens.

Respondent secundo Athei: quodlibet contingens in particulari, de possibilitate ad actum existendi redactum esse, per aliud individuum quod erat existens, & istud per illud quod erat similiter existens non tamen tota illorum collectio, cum sit infinita, & cum in infinita multitudine non valeat illatio a singulis ad omnia; positis enim infinitis v. gr. cælorum circulationibus in futurum, post quamcumque foret alia, non post omnes, & positis infinitis generationibus ab æterno, ante quamcumque foret alia; non ante omnem. Similiter dicunt, quodlibet contingens in particulari esse ab alio productum, non autem omnia simul & collective sumpta. 40

41 Hæc responsio est præcipuum effugium, seu latibulum Atheorum, quare efficaciter confutanda est, ut ex ejus impugnatione veritas existentiæ Dei, & vis ac efficacia rationis jam expositæ, magis elucescat. Et in primis illa supponit processum in infinitum, in caussis etiam per se subordinatis, esse possibilem, quem tamen supra ostendimus manifeste repugnare. Item illa temere & sine fundamento ponit a parte ante, infinitam multitudinem entium, & caussarum, vel effectuum. Præterea evidenti ratione confutari potest: quamvis enim in multitudine infinita non valeat consequentia a singulis ad totum, in prædicatis sumptis a quantitate continua vel discreta, aut illi affinibus, ut constat in exemplis adductis: secus tamen in omnibus aliis: præsertim si illa sint quidditativa & essentialia. At impotentia essendi a seipso, seu indigentia recipiendi esse ab alio, in re contingenti, non est prædicatum quantitatis continuæ vel discretæ, nec illi affine; sed est prædicatum essentiale, conveniens illi absolute & ex limitatione, & imperfectione suæ essentiæ, quæ non est illi sufficiens fundamentum essendi: Ergo illa convenire debet, non solum singulis contingentibus distributive sumptis, sed etiam toti eorum collectioni, & bona esset illatio: quodlibet contingens sigillatim & in particulari, indiget recipere esse ab alio: Ergo & omnia collective sumpta. Minor & consequentia patent: Major autem probatur primo inductione aliorum attributorum essentialium, & abstrahentium a quantitate. Quia enim v. gr. singuli homines sunt rationales & risibiles, verum est dicere, totam illorum multitudinem & collectionem, quamvis infinita poneretur, esse similiter rationalem & risibilem. Et si singuli equi essent albi, verum esset dicere totam illorum multitudinem esse albam; idque non alia de caussa, nisi quia collectio nihil addit singularibus, quod impediat ne prædicata illa, etiam multitudini toti conveniant. Secundo probatur eadem Major ratione a priori: quia collectio omnium particularium, nihil aliud addit supra quodlibet particulare in illa inclusum, nisi quantitatem aliquam, permanentem, vel successivam, continuam, vel discretam: cum igitur omnium collectio nulla alia ratione differat a singulis, nisi penes majorem aut minorem quantitatem, quam addit supra illa, hinc fit ut in his tantum prædicatis quæ quantitatem aliquo modo important, non licet argumentari a singulis ad omnia, & a distributivo ad collectivum: omnino autem liceat in reliquis prædicatis, quæ conveniunt rebus secundum se, & quæ nullo modo quantitatem important.

42 Confirmatur & magis illustratur hic discursus, variis exemplis aptissimis. Sicut enim si darentur aeres infiniti, quorum unus alterum illuminaret usque in infinitum, omnes illi lumen & illuminationem suam refunderent in solem, vel in aliquod aliud luminare, cui per se lux conveniret, & a quo lucem & illuminationem per se reciperent: quia scilicet aeri solum convenit per se & ex essentia sua, habere potentiam ad lucem & ad illuminationem. Item sicut ex multiplicatione v. gr. lapidum infinitorum non ideo poneretur quod tota illorum collectio exigeret motum sursum, aut circularem, quia singuli qui ponuntur, carent principiis ad motum illum inclinantibus. Ita similiter, quia cuilibet enti contingenti, convenit solum ex ratione sua specifica, habere potentiam ad essendum: ideo quantumcumque concedamus dari processum in infinitum, in individuis sibi invicem succedentibus, & se invicem successive producentibus nihilominus tamen deberent omnia illa, sive collective, sive distributive sumpta, reduci de potentia in actum existendi, per aliquod ens necessarium, & cui per se & ex sua natura conveniat existere. Sicut enim infinitas illa lapidum non elevat illos ad aliam speciem & naturam, nec ad exigentiam alterius motus, quam illius quo tendunt ad centrum, & ad locum deorsum: ita infinitas illa entis de se contingentis & potentialis, non potest elevare totam illorum congeriem & collectionem, ad hoc ut sibi sit radix sufficiens existendi, vel ut se extrahat a potentialitate, ad actum existendi, sine influxu, & concursu alicujus entis necessarii, & a se existentis. Quemadmodum ergo manifeste repugnat, lapides finitos non habere quidem vim movendi se sursum, & ideo egere extrinseco motore, secus autem si ponantur infiniti: aut lampades finito numero extinctas, non habere vim se accendendi, ideoque egere igne extrinseco, secus autem si ponantur in numero infinito. Ita evidenter implicat, quod entia contingentia finita, sigillatim, ac distributive sumpta non possint se reducere ad actum essendi, bene tamen si sint infinita, & si sumatur tota eorum collectio. Quasi vero multiplicatio indigentium tollat indigentiam, & non potius eam augeat, magisque extendat.

43 Confirmatur amplius: cum omne accidens a subjecto per se dependeat, omnis intellectio ab intellectu, omnis generatio a materia, & quilibet dies ab emanatione Solis: quamvis fingatur collectio infinita accidentium, & intellectionum, aut processus in infinitum generationum, & dierum: illa infinitas non eximit magis collectionem quam singularia, a suis caussis per se. Et si Athei non possunt absolvere generationes a dependentia a materia prima, quam idcirco æternam fingunt: multo minus possunt illas absolvere ab uno primo efficiente, improducto; quia tale efficiens, magis est necessarium entibus contingentibus, quam materia generationi; cum illa prima caussa efficiens, materiam producere possit: materia autem prima, cum sit infimum omnium entium, & prope nihil, non possit obire munus hujus primæ caussæ efficientis. Et certe in hoc apparet mira stupiditas & dementia Atheorum, quod concedant dari materiam primam, omnino improductam, & ab æterno existentem, & negent dari primam aliquam caussam efficientem, ac improductam, quæ sit caussa rerum omnium contingentium.

Quarta demonstratio desumitur ex variis gradibus bonitatis & perfectionis, qui in rebus inveniuntur: videmus enim in hoc mundo aliqua entia esse magis vel minus bona & perfecta aliis unde cum magis vel minus dicantur de diversis, secundum quod appropinquant ad aliquid, quod est maxime tale: sicut magis calidum, est illud quod magis appropinquat maxime calido, debet dari in rerum natura aliquod ens optimum, perfectissimum, & nobilissimum, quod Deum nominamus, quod sit caussa ceterorum: illud enim quod est maxime tale in aliquo genere, est caussa ceterorum, quæ sunt illius generis: sicut maxime calidum, ut ignis, est caussa omnium calidorum. Videndus est Cajetanus hic, ubi notat, quod ut verificetur illud axioma, tres conditiones requiruntur. Prima est, ut illud quod dicitur maxime tale, non solum sit nobilius & perfectius, sed etiam majus: id est quod supponat in illo genere dari aliquam graduationem, secundum magis & minus, & quod ex ejus participatione, aliquid dicatur magis vel minus tale. Defectu cujus conditionis homo; licet sit perfectissimus inter animalia, non est tamen caussa ceterorum: eo quod ratio animalis consistat in indivisibili, nec magis & minus participetur ab inferioribus. Secunda conditio est, quod esse caussam, non sumatur solum uno modo, scilicet effective; sed etiam formaliter, vel idealiter, & in summa, quidquid participatione sui caussare potest: sicut albedo est caussa colorum mediorum, qui aliquid de illa participant, & magis vel minus ad illam accedunt. Tertia conditio est, ut illud maxime tale sit caussa ceterorum, in eo præcise in quo maxime est, & non secundum aliam rationem: sicut maxime calidum, est caussa ceterorum, in ratione calidi præcise, & non quoad alia, & sic Deus qui est maxime tale in ratione entis & boni, est caussa omnium in ratione essendi, & totius perfectionis & bonitatis quæ reperitur in rebus creatis. 44

Quinta demonstratio D. Thomæ sumitur ex gubernatione rerum, & ex necessitate unius supremi provisoris, & gubernatoris, qui singulas creaturas in suos fines ordinet ac dirigat: videmus enim, ea quæ cognitione carent, operari propter finem, quia semper aut frequentius eodem modo operantur, & fines suos per debita media consequuntur: unde cum ea quæ cognitione carent, non possint finem intendere, quem non cognoscunt, nisi a caussa cognoscente dirigantur (sicut sagitta non potest scopum attingere, nisi dirigatur a sagittante) evidens est in hoc mundo dari sapientissimum quemdam gubernatorem, & supremam aliquam intelligentiam, in eorum fines omnia dirigentem, quam Deum appellamus. 45

Neque valet communis responsio Atheorum, qui dicunt actiones illas seu effectus determinatos caussarum naturalium, non procedere a directione alicujus supremæ intelligentiæ, sed a necessitate naturæ, & inclinatione materiæ. Exempli caussa, terram tendere ad centrum, propter suam gravitatem; ignem producere calorem, & generare sibi simile, per suam virtutem innatam, & ex aliquo pondere & inclinatione propriæ naturæ. Non valet, inquam, hæc responsio, licet enim res naturales habeant inclinationem & proportionem ad suos fines naturales, hoc tamen non excludit necessitatem intelligentiæ dirigentis, sed potius illam requirit; ut manifeste apparet exemplo artefactorum, quæ licet habeant proportionem ad suos fines, v. g. cithara ad melodiam, domus ad inhabitationem; hoc tamen non habent absque directione intelligentiæ, partes eorum disponentis, & accommodantis ad prædictos fines. Et certe, si ne minima quidem res artificialis, absque directione rationis constare possit: quanta dementia est, huic ordini rerum naturalium negare talem directionem; cum agentia naturalia, in infinitum totam artis solertiam superent? 46

Confirmari potest hoc argumentum, magisque impugnari hæc responsio Atheorum, ex eo quod res universi, propriæ interdum inclinationis oblitæ, in eo statu constituuntur, qui conformior est bono universi, quam propriæ inclinationi. Quod evidens argumentum est, eas non agere nec tendere in suos fines, ex solo pondere & inclinatione naturæ, ut volunt Athei, sed ex directione, & monitione supremæ cujusdam intelligentiæ. Consequentia patet. Antecedens inductione probatur. Terra enim cum petat ex propria natura subesse aquis utpote gravissimum omnium elementorum: fere tamen media sui parte eminet, 47

propter

propter commodum & habitationem hominum. Et cum eadem perat figuram sphæricam, ad bonum tamen generis humani, erigitur in montes, deprimitur in valles, & in planities explicatur. Similiter etiam cum aqua, ex propria natura petat supernatare terræ, & illam totam cooperire, nihilominus in commodam hominum habitationem, remanet in sinu terræ excavato, & fines ac terminos sibi constitutos, nunquam prætergreditur, juxta illud Job 38. *Mare usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* In cælis similiter multa videmus præter inclinationem propriam, ad bonum universi necessaria, ut motus perpetuos, & tam difformes: neque enim illi possunt esse a propria inclinatione, quia motus sit naturaliter ad quietem assequendam, agitatio autem cælorum est perpetua, & fine ulla quiete. Item motus naturaliter est ad acquirendum novum situm: at sol & sydera, cum moveantur circulariter, perpetuo redeunt ad eumdem situm. Denique fingi non potest, ab inclinatione rei corporeæ, quæ simplex est & uniformis, procedere motus tam varios & tam difformes, & nihilominus tam æquales & constantes, quales sunt motus cælorum.

DIGRESSIO BREVIS,

In qua existentia Dei, ex magno & parvo mundo, id est ex artificiosa mundi structura, & mirabili hominis compositione demonstratur.

48 Sapienter dixit Trismegistus, & mundum hunc esse librum divinitate plenum, & speculum divinorum, in quo divini esse splendidissima fulget imago: quot enim videntur in mundo creaturæ, tot sunt divinitatis vestigia, vel imagines, & tot divinæ gloriæ præcones eximii. *Cæli enim* (ut dicit Propheta) *enarrant gloriam Dei, vocemque* (ut ait Chrysostomus) *tuba clariorem emittunt.* Elementa muta, Deum esse testantur, suaque ingenti magnitudine, situ, figura, pulcritudine, &c. supremi Numinis gloriam celebrant. Mare terribili undarum stridentium sonitu, ejus insonat majestatem. Terra quoque benedicit Deum, ejusque existentiam apertissime demonstrat. Sol præclarissimus est divinitatis præco. Stellæ elegantissimæ ejus encomiastes, ac veluti cælorum linguæ, quibus enarrant gloriam Dei. Habent & linguas suas arbores, plantæ, flores, fontes, & flumina, quibus suo modo Deum esse testantur. Omnia denique quæ sunt in mundo vocalia sunt, ut dicit Augustinus, & supremi Numinis existentiam alte prædicant & extollunt, ac una voce in laudem Creatoris inclamant: *Ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Unde D. Prosper de vocatione Gentium cap. 1. *Ante Sacras Scripturas in testimonium Domino deservivit orbis terrarum, & inenarrabilis cælorum pulcritudo; per quam hominibus quædam tabulæ præbebantur, ut veluti in paginis elementorum, & in voluminibus temporum, communis & publica divinæ institutionis doctrina legeretur.* Hinc SS. Patres & Theologi, ex magno & parvo mundo, id est ex artificiosa mundi structura, & mirabili hominis compositione, plurima & certissima desumunt divinitatis argumenta, quæ breviter hic colligemus, & claritatis gratia, ad septem vel octo capita reducemus.

49 Primum sumitur ex ipsa materia prima, quæ licet sit omnium entium infima, & imperfectissima, ac prope nihil, certa tamen & evidentia nobis præbet divinitatis argumenta. Cum enim illa non sit propter se, sed propter formas, & composita naturalia, atque in genere substantiæ imperfectissima, omnibus mutationibus subjecta, omnibus caussis naturalibus serviens, a se inops, atque informis, suamque naturalem perfectionem ab aliis mendicans: non potest esse a seipsa, & ab omni alia caussa independens, ut fingunt Athei; est enim contra rationem, & sensum communem, supremam perfectionem, qualis est necessitas essendi a se, materiæ primæ adscribere, eamque denegare supremæ intelligentiæ, quæ sit caussa efficiens omnium rerum. Cur enim potuit ens imperfectus esse ex necessitate essendi, perfectius autem non potuit? Certe in hoc (ut supra annotavimus) apparet mira stupiditas & dementia Atheorum, qui materiam primam fingunt æternam; & a se existentem, & negant dari primum aliquod efficiens, & a se, ac nec necessario existens, quod sit caussa ceterorum.

Item si materia prima esset a se, non esset determinata ad eam quantitatem, quam nunc habet, sed esset quanta esse posset, & cum ex se nullam habeat formam determinatam, sed sit indifferens ad omnes, si ulla esset prima caussa efficiens, a quo ad hanc potius quam ad illam determinaretur, vel omnes haberet, vel nullam.

Præterea quando datur unum extremorum, debet etiam dari & aliud: Ergo si in rebus inveniatur aliquid quod est potentia tantum, ut materia prima; & aliquid quod est actus & potentia simul, ut res ceteræ: debet etiam dari aliquid, quod sit actus tantum, ut Deus, qui est actus purus, & infinitus in sua actualitate, sicut materia est infinita in sua potentialitate, ut discurrit S. Thomas 1. contra Gentes cap. 43. ratione 3.

Denique, cum materia prima sit primum subjectum, non potest fieri ex alio præsuppposito subjecto, sed solum ex nihilo, atque ideo per creationem: caussa autem quæ agit per creationem, debet habere infinitam virtutem, & potentiam, quæ soli Deo potest competere. Ut enim discurrit idem S. Doctor 1. p. qu. 35. art. 5. ad 3. tanto virtus agendi debet esse fortior & intensior, quanto magis distat terminus a quo a termino ad quem qui producitur: unde cum inter nihil & ens, qui sunt termini creationis, sit infinita distantia, ad educendum aliquid ex nihilo, & ex nullo præsuppposito subjecto, virtus infinita requiritur.

Secundum argumentum sumitur ex situ ac dispositione 50
elementorum, & præcipue terræ & aquæ: ut enim supra annotavimus, terra naturaliter deberet esse sub aqua, tamquam illa gravior, & non deberet unum cum illa globum efficere, neque habere montes & sinus, sed esse perfecte rotunda, & aquis circumquaque operta: qualis fuit initio mundi, priusquam Deus formaret mare, & aquas veluti in utre congregaret, ut loquitur Propheta. Cum enim terra sit gravior aqua, & quæcumque corpora grava æqualiter tendant ad mundi centrum; eoque magis & propinquius ad illud accedere nitantur, quo plus habent gravitatis, deberet terra quæ gravior est, secundum omnes sui partes, undique ad centrum propius accedere, & aquis sphærice circumfusis, tota subjacere: cujus contrarium in magnum hominum & animalium commodum factum esse videmus. Cum ergo hic situs, & dispositio terræ & maris sit præternaturalis, & contra utriusque elementi naturalem inclinationem; a nulla caussa naturali & necessaria esse potuit, sed solum ab aliqua suprema intelligentia hujus mundi gubernatrice, hominum atque animalium curam gerente.

Tertium argumentum petitur ex motibus corporum cæ- 51
lestium: ut enim recte argumentatur Lessius in libro de providentia numinis, num. 16. & sequentibus: motus ille cælorum vel astrorum, tam velox, & tam multiplex, tam varius & tam difformis, & tam accommodatus bono & commodo rerum sublunarium, evidenter ostendit, ipsos non esse a se, sed ab aliqua suprema intelligentia mundi rectrice: nam quod hic motus non oriatur a naturali syderum vel cælorum inclinatione, manifestum videtur: cum ea quæ ex naturæ inclinatione moventur, tendant ad aliquem terminum in quo quiescant & conserveutur, ut videmus in sublunaribus: nulla siquidem res habet inclinationem ad motum, ut sine fine moveatur, & nunquam ad terminum pertingat: quia motus est quid imperfectum, utpote via ad terminum. Item naturalis inclinatio ad motum, est propter bonum subjecti, nimirum ut illud suam perfectionem assequatur, & conservetur: at motus corporum cælestium, nihil perfectionis ipsis affert, sed solum utilis est rebus inferioribus, dum astrorum vim & influentias per totum orbem distribuit, & omnia facit crescere, vegetare, & conservari: unde sequitur illum non posse esse nisi ab aliqua suprema intelligentia, quæ motum hunc instituerit, & tali modo, tam vario, tam mirabili, & ad fidem opposito, illum temperaverit. Quare eleganter Minutius Felix in Octavio: *Quid potest esse tam apertum, tam confessum, tamque perspicuum, cum oculos in cælum sustuleris, & quæ sunt infra citraque sustuleris, quam esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo omnis natura inspiretur, moveatur, alatur, gubernetur.*

Confirmatur: quod habet caussam finalem ad quam or- 52
dinatur, habet etiam efficientem a qua ordinatur; cum idem sit ordo efficientium & finium, & finis non agat, nisi movendo caussam efficientem, nihilque fit a se ut alteri serviat, sed ut seipso fruatur: Ergo si motus corporum cælestium non sit propter se, sed propter aliud, scilicet propter bonum & conservationem universi, non est etiam a se, sed ab alio, & ab aliqua suprema intelligentia, mundi gubernatrice & moderatrice. Et idem dicendum est de elementis, cum illa non sint propter se, sed propter aliud, nimirum ut sint partes mundi, præbeantque materiam corporibus mixtis, & sui permixtione & peremptione, generationi illorum inserviant.

Quartum argumentum sumitur ex immensa & portento- 53
sa cælorum ac elementorum magnitudine, quæ demonstrat auctorem mundi esse maximum, & potentiam ejus infinitam, quæ potuerit tam vastas moles producere; & cum talis magnitudo sit finita, nec repugnet ex natura rei, talia corpora esse majora vel minora, hinc colligitur, supremum esse artificem & moderatorem, qui cum posset majorem, & majorem in infinitum molem fabricare, elegit libere illam, ex qua sufficienter cognoscitur ejus potentia: lumine enim naturali notum est, recurrendum esse ad caussam liberam, quando necessaria non sufficit. Unde merito Cæli dicuntur esse quasi liber quidam apertus, in quo divinæ potentiæ magnitudo legitur, juxta illud Isaiæ 34. *Complicabuntur sicut liber cæli*, & secundum illud Psalmi 103. *Extendens cælum sicut pellem*: quibus verbis alludit Propheta ad morem antiquorum, qui ex pellibus olim libros conficiebant: sicut ergo libri res gestas narrant, ita & *Cæli enarrant gloriam Dei*, ut dicit idem Propheta. Quæ verba expen-

expendens Chrysostomus Homil. 9. ad populum, sic loquitur: *Quomodo* (inquit) *enarrant gloriam Dei, dic mihi? vocem non habent, os non possident, illis non est lingua, quomodo igitur enarrant? per ipsum aspectum. Cum enim vides pulcritudinem, magnitudinem, celsitudinem, situm, formam, per tantum corpus permeare, tamquam vocem audiens, & ad aspectum illorum, adoras eum qui sam pulcrum & admirabile corpus creavit. Tacet cælum, sed ipsius aspectus, vocem tuba clariorem emittit, per oculos non per aures nos docens, &c.* Videndus est etiam Cicero libro 2. de natura Deorum, ubi eleganter idem argumentum prosequitur.

54 Quintum argumentum petitur ex mirabili pulcritudine, ordine, dispositione, ornatu, & regimine hujus universi, & tangitur a D. Augustino lib. 10. Conf. & 11. de Civit. cap. 4. *Mundus*, inquit, *iste ordinatissima sua mutabilitate, & mobilitate, & visibilium omnium pulcherrima specie, quodam modo tacitus, & factum se esse, & non nisi a Deo ineffabiliter pulcro, fieri se potuisse proclamat.* Quam cogitationem magis explicat Philo Judæus lib. 4. de Monarchia, his verbis: *Si quis in civitatem veniat legibus optimis constitutam, quid aliud suspicabitur, nisi regi ab optimis magistratibus? Quamobrem qui in magnam introierit civitatem, mundum videliet, ibique contemplatus fuerit aeris temperiem, annuarum tempestatum conversiones, deinde Solem & Lunam, diei noctisque moderatrices, & ceterorum errantium, fixorumque syderum, & cæli totius in orbem agitationem, & choreas, nonne verisimiliter, aut potius necessario, de patre, & conditore, necnon rectore cogitabit?*

Eodem argumento utitur Nazianzenus orat. 34. & adducit exemplum citharæ, cujus concentum suavem cum audimus, non dubitamus eam pulsari a perito artifice. Ita similiter, cum suavissimum partium mundi concentum in suis motibus contemplamur, dubitare non debemus, peritum artificem, scilicet Deum, hæc omnia componere, & in concordiam adducere, illumque esse supremum mundi rectorem & conditorem. Sane si mundus iste corporeus, tanta partium multitudine & varietate, tamque apta dispositione omnium mirabilis, concursu fortuito atomorum factus est, ut olim somniarunt Democritus, & Epicurus: cur non simili modo sunt regia palatia, ex lignorum & lapidum fortuita congerie? Vel, ut ait Tullius lib. 2. de natura Deorum, cur Annales Ennii, & Homeri poemata, non fiunt similiter ex concursu fortuito characterum, casu & sine ordine in terram decidentium, vel tabulæ pictæ elegantissimæ, ex fortuito colorum in eas delapsu? & alia hujusmodi, in quibus longe minus elucet artificii & ingenii industria. Unde Trismegistus in Pimandro cap. 5. *Cum statuam absque fabro & pictore fieri, nullus afferere audeat: mirum hujus mundi constitutionem, sine conditore constitisse putabimus?*

Demum, ut discurrit Chrysostomus Homil. 6. & 10. ad populum: si ne tabula quidem artificiose picta, sine consilio fiat, nec domus ampla, nec respublica, immo nec casula pastoritia, sine alicujus providentia diu stet; nec navigium inter procellas, ne diem quidem unum, cursum tenere posit ad portum, sine gubernatore: multo minus mundus iste, ex tot rebus, & variis, & inter se contrariis compositus, poterit stare sine aliquo rectore. Cui etiam concinit Lactantius lib. 2. cap. 3. his verbis: *Quis nisi voluerit cæcus, & ratione privatus, hanc vastissimam molem tot cælis, tot elementis, totque aliis corporibus compaginatam, ab aliquo præstantissimo, & divino opifice constructam non judicet? qui terram stabili firmitate suspendit, qui cælum distinxit astris fulgentibus, qui solem rebus humanis clarissimum, ac singulare lumen in argumentum sua unica majestatis accendit: terris autem maria circumfudit, flumina sempiterno lapsu fluere præcepit.*

Jussit & extendi campos, subsidere valles:
Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.

55 Sextum argumentum petitur ex conflictu perpetuo elementorum, inter se, ob varias qualitates quibus constant, dissidentium; quo non obstante conservantur, & durant in omnem temporum longitudinem: quod argumentum fuse prosequitur Athanasius in libro contra Gentiles, & potest sic breviter proponi. Non posset ordo universi in tanta partium diversitate, immo pugna continua, perpetuus esse, nisi aliqua intelligentia, summo consilio, & sapientia, consuleret illi perpetuitati: Sed intelligentia, consilio & arte prospiciens incolumitati mundi, ut suo operi, est Deus: Ergo ipsum existere, nemo sanæ mentis negare potest. Major constat experientia, & ratione: ubicumque enim est discordia partium, & nullus qui contineat & dominetur, non diu manet in ea confusione, totum incolume. Exemplum affert Athanasius, libro citato, civitatis in qua cives essent diversarum partium studiis inter se pugnantes; & quidem multi potentes, plures imbecilles, plurimi divites, & multi egeni, &c. si quis in ea civitate, videat nihilominus conservari unicuique æqualitatem juris, non dubitabit esse principem & magistratum, qui omnes in officio contineat: sic ex universi incolumitate, perseveranfistu, necesse est intelligi, esse principem & moderatorem, qui huic perpetuitati & incolumitati prospiciat.

Septimum argumentum sumitur ex homine, qui Micro- 56
cosmos, seu parvus mundus appellatur; & qui cum componatur ex corpore & anima, plura etiam ex consideratione utriusque partis, argumenta divinitatis suppeditat; unde Trismegistus in libro *quod Deus invisibilis*, impietatem, cæcitatemque vocat, ex hominis fabrica, non agnoscere Deum. In primis enim si humani corporis fabricam attente consideremus, tot tamque stupenda, & admiranda in eo opere occurrunt, ut sit impossibile excogitare quidquam melius aut sapientius ordinatum. Nam in eo, ut ait Galenus lib. de format. fœtus, sunt ossa ducenta viginti quatuor, quæ singula habent officia supra quadraginta: musculi plusquam sexcenti, qui singuli officia habent decem: nervi, arteriæ, & venæ plane innumerabiles, in minutissima capillamenta tandem desinentes: singulorum membrorum tam exquisita proportio ad suos fines, ut circa solum oculum fieri possint plusquam ducentæ reflexiones, circa situm, mensuram, figuram, tunicas, musculos, nervos, palpebras, cilia, supercilia, & similia, quæ totidem sunt artis divinæ miracula. Unde idem Galenus urgens illud argumentum contra Epicureos, offert illis tot annos quot voluerint, ad cogitandum quid potuerit in quocumque officulo in melius immutari, & se demonstraturum pollicetur, graviores defectus incurri, si quidquam immutetur, nihilque potuisse melius aut sapientius ad suam finem ordinari, ut etiam eleganter demonstrant Laurentius, & Riolanus, in libris quos de anatome humani corporis conscripserunt. Cum ergo tam præclarum opus, & tam mirabilis fabrica humani corporis, attribui non possit aut humanæ solertiæ, aut virtuti seminis, quod est generationis instrumentum; ad sapientiam extrinsecam, nimirum divinam, & ad supremam intelligentiam, virtutem illam seminis dirigentem, necessario recurrendum est. Quo argumento olim utebatur septem Machabæorum mater, lib. 2. Machab. cap. 7. filios ita compellans: *Nescio qualiter in utero meo apparuistis, neque enim ego spiritum & animam dedi vobis, & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compagi, sed mundi creator &c.*

Ex ipsa etiam anima rationali plura argumenta erui pos- 57
sunt, quibus supremi numinis existentia demonstretur: licet enim ejus immortalitas, aut spiritualitas non admitteretur, illius tamen prope infinita capacitas, Deum auctorem argueret: anima enim est incomprehensibilis capacitatis, sive sagacitatem intellectus, sive amplitudinem, & tenacitatem memoriæ, sive ejus libertatem, sive dominationem universi, sive vires ejus naturales ad considerandum, distribuendum, & assimilandum alimentum consideremus. Item in ipsa anima relucet viva quædam divinitatis imago: sicut enim Deus est immortalis, ita & anima incorruptibilis: sicut Deus ubique est, totus in mundo, totus in singulis ejus partibus, ita anima tota est in corpore, totaque in singulis ejus membris: sicut Deus omnia prospicit, ita anima libera est, & diffusis cogitationibus atque consiliis, huc atque illuc vagatur. Omitto desiderium beatitudinis, quod animæ humanæ naturaliter inditum est, quandoque certissimum est, & invictissimum divinitatis argumentum, juxta illud Augustini, *Fecisti nos Domine ad te, inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.*

Denique in ejusdem veritatis confirmationem adduci po- 58
test, quod homines in repentinis periculis, ubi se humano auxilio conspiciunt destitutos, naturali quodam instinctu, ad superiora se convertunt, & supremi numinis auxilium invocant; & ut loquitur Tertullianus in libro de testimonio animæ, *Non ad Capitolium, sed ad Cælum respiciunt.* Ex quo manifeste constat, naturaliter nobis inditam esse Dei cognitionem: unde idem Auctor ibidem vocat hoc argumentum, *Testimonium animæ naturaliter Christianæ.*

Qui plures cupit demonstrationes de existentia Dei, consulat tomum primum Theologiæ Ecclesiasticæ, editum a P. Hyacintho Chaluet, Ordinis Prædicatorum, ubi erudite, & eleganti stilo, exponit triginta octo Physicas demonstrationes, & viginti duas morales, quibus supremi numinis existentia astruitur.

ARTICULUS III.

An Deus possit invincibiliter ignorari?

§. I.

Quibusdam præmissis difficultas resolvitur.

Notandum primo, duplicem solere a Theologis distin- 59
gui ignorantiam: prima dicitur vincibilis, quæ scilicet adhibita morali diligentia, vinci & superari potest: altera vocatur invincibilis; quia nullo studio, vel diligentia vinci aut superari potest. Prima centetur voluntaria, saltem indirecte, ac proinde culpabilis, juxta illud Prophetæ: *Noluit intelligere ut bene ageret*; secunda vero est involuntaria, & excusat a peccato, ut communiter docent Theologi.

Notan-

Notandum secundo, non esse necesse quod illa cognitio per quam dicitur superari & vinci ignorantia, sit omnino evidens & demonstrativa, sed sufficere quod sit probabilis, & quod nulla occurrat ratio evidens, quæ ipsius contrarium persuadere possit. Ratio est, quia illa cognitio sufficit ad tollendam ignorantiam invincibilem, quæ potest esse principium operationis practicæ: cognitio autem solum probabilis, vel quæ habetur per relationem, aut instructionem alterius, potest esse principium operationis practicæ, ut constat: Ergo illa sufficit ad tollendam ignorantiam invincibilem. His præmissis,

60 Dico, non posse dari ignorantiam invincibilem & inculpabilem de existentia Dei, etiam apud homines incultos, & agrestes, ac in sylvis vel montibus enutritos. Est contra Molinam hic art. 1. §. *Ex dictis colligitur*, ubi oppositam sententiam tamquam probabilem amplectitur. Nostra tamen conclusio communis est apud Theologos, & Valentia hic puncto secundo, dicit in hac veritate omnes orthodoxos debere convenire.

Probatur ergo primo, ex Scriptura: dicitur enim Sapient. 13. *Vani sunt homines, in quibus non subest scientia Dei.* Et ad Rom. 1. illi qui ignorant Deum, dicuntur inexcusabiles; quod non posset dici, si invincibiliter illum ignorare possent; ignorantia invincibilis excusat a peccato, juxta illud Augustini lib. 3. de libero arbitr. cap. 15. *Non sibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoris, sed quod negligis quærere quod agnosci.*

61 Probatur secundo ex SS. Patribus: nam D. Gregorius lib. 17. Moral. cap. 13. explicans illud Job 36. *Omnes homines vident eum*, dicit: *Omnis homo, ex ipso quod rationalis est conditus, debet ex ratione colligere, enim qui se condidit Deum esse.* Item Damascenus lib. 7. orthodoxæ fidei cap. 1. *Notitia* (inquit) *Dei, omnibus a natura est insita, neque id aliquis ratione uteus ignorare potest.* Unde præclare Tertullianus lib. 1. adversus Marcionem, *Prima anima rationalis, Dei testis est.* Et in Apolog. cap. 17. *Summa est delicti nolentium recognoscere, quem ignorare non possunt.*

Non debent etiam præternitti præclara Hilarii verba 11. de Trinit. hæc scribentis: *Neque mundo ignorabilis effici potest, quem Prophetia volumina consignant, quem temporum quotidie proficiens plenitudo restatur, quem Apostolorum & Martyrum, per virtutum operationes, loquuntur sepulcra, quem potestas nominis sui probat, quem invadit spiritus profitentur; quem punitorum Dæmonum resonans ingenius, quem Gentiles agnoverunt, quem tota natura prædicat, & quem concors omnium populorum confessus esse testatur. Indus enim* (addit Hieronymus Epist. 3. ad Nepotianum) *Persa, Gorhus, Ægyptius, Turca, ipsum agnoscunt: Bellorum furiosa & Pellitorum turba populorum, stridere suum in dulce nominis ejus fregerunt meles, & totius mundi una vox, Deus est.*

Eamdem etiam veritatem eleganter expressit Tullius lib. 1. de natura Deorum, his verbis: *Quæ genus unquam fuit, vel est, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina, antenotionem quamdam Deorum* (*quam Epicurus appellat* προλ#ψιν) *id est anteceptam rationem, & animi præviam rei quamdam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec quæri, nec disputari possit.* Quod evidentissime apparet (addit Tertullianus in libro de testimonio animæ) ex publicis illis vocibus, quas in periculis constituti, vel ab inimicis oppressi, edere solemus: *Adsit mihi Deus: O Deum immortalem! Deus videt &c. Quis enim* (inquit) *ejusmodi eruptiones animæ, non putaverit doctrinam esse naturæ, & congenita seu ingenita conscientia tacita commissa? Certe prior anima quam littera, & prior sermo quam liber, prior sensus quam stylus, & prior homo ipse, quam Philosophus & Poëta. Nunquid ergo credendum est, ante litterarum, & divulgationem ejus, mutos absque hujusmodi pronunciationibus vixisse homines? Et unde hæc didicit anima? certe non a Philosophia, non a litteris, vel scripturis, nec a disciplina: hæc enim pronunciat, nondum scholis formata, simplex, rudis, impolita, idiotica, de compito, de textrino tota: Hæc a natura didicis, magistra natura, anima discipula.*

62 Denique eadem veritas ratione suaderi potest, primo quia, ut communiter docent Theologi, præcepta legis naturæ non possunt invincibiliter ignorari: Ergo neque Deus, cum ille sit auctor & finis talium præceptorum.

Secundo, si homo inculpabiliter posset ignorare Deum verum, posset etiam inculpabiliter adorare Deum falsum, & ita posset, ex ignorantia invincibili, excusari a peccato Idololatriæ, quod est absurdissimum.

Tertio, si homo invincibiliter ignoraret Deum, nullum ejus peccatum esset mortale; Sed hoc est absurdum: Ergo & illud. Probatur sequela Majoris, malitia peccati mortalis petitur ex injuria Dei; Sed Deus non potest injuria affici, nisi cognoscatur: Ergo si homo ignoraret Deum, nullum ejus peccatum esset mortale.

Addunt alii, puerum in primo instanti usus rationis teneri se convertere in Deum: unde cum Deus non deficiat in necessariis, semper providet homini de mediis necessariis, ad hoc ut in illo primo instanti, veniat in ejus cognitionem: ita ut si eum non agnoscat, hoc fit ex ejus culpa, & negligentia, & quia divinæ illustrationi præbuit impedimentum.

Verum hæc ratio solum probat, hominem in primo instanti usus rationis, debere cognoscere Deum implicite, sub confusa quadam ratione, prout scilicet continetur sub ratione boni honesti: quia (ut supra adnotavimus, & suo loco ostendemus) puer perveniens ad usum rationis, non tenetur se convertere ad Deum explicite, & ut cognitum ut talem, sed confuse tantum & implicite, quatenus scilicet continetur sub ratione beatitudinis, vel finis ultimi honesti, nisi in illo primo instanti, tanta detur ei illuminatio a Deo, quod etiam ipsum in particulari, & distincte cognoscat.

§. II.

Solvuntur objectiones.

63 Objicies primo: quæ sunt fidei, possunt invincibiliter ignorari, possunt enim dari infideles negative, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 10. artic. 1. Sed Deum esse pertinet ad fidem, juxta illud Apostoli ad Hebræos 11. *Accedentem ad Deum, oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator est*: Ergo hæc veritas potest invincibiliter ignorari.

Respondeo negando Minorem: ut enim supra adnotavimus ex D. Thoma hic art. 2. ad 1. existentia Dei, cum possit evidenter cognosci, & ratione naturali demonstrari, per se non pertinet ad fidem, sed solum per accidens, & respectu illorum qui evidentem non habent de illa notitiam. Unde hæc veritas, ut ibidem dicit Sanctus Doctor, magis est præambulum ad fidem, quam articulus fidei: *Fides enim* (inquit) *præsupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam.*

Ad locum Apostoli dicendum est, quod D. Paulus loquitur de Deo, ut est auctor supernaturalis, & remunerator in tali ordine, non autem de Deo ut auctore naturæ. Ita D. Thomas 2. 2. quæst. 1. artic. 7. Vel quod hæc verba Apostoli verificantur in illis, qui non habent evidentem demonstrationem de existentia Dei.

Objicies secundo: Cognitio Dei non est nobis immediate a natura insita, sicut notitia primorum principiorum (ut supra ostendimus) sed habetur solum per ratiocinationem & discursum: Ergo cum multi sint homines inculti & agrestes, qui sint incapaces demonstrationis & discursus, in illis saltem dari potest ignorantia invincibilis de existentia Dei. Unde dicit Molina, quod ex multorum relatione audivit, Brasiliæ incolas nullum coluisse Deum, antequam a Lusitanis edocerentur. 64

Respondeo concesso Antecedente, negando consequentiam: ut enim supra adnotavimus, ad tollendam ignorantiam invincibilem, non est necessaria cognitio evidens & demonstrativa, sed sufficit probabilis & conjecturalis, vel quæ habetur per relationem, aut instructionem aliorum; quare ut ignorantia Dei non sit invincibilis & inculpabilis, satis est quod homini incidat aliqua cogitatio & cognitio probabilis, quod in hoc universo ita perfecte disposito, sit supremus aliquis gubernator cui sit parendum, sequendo bonum honestum & dictamen rationis, qualiscumque tandem ille sit; hoc enim ipso tenetur inquirere quis sit ille, & qua ratione colendus? si id spernat, non habebit ignorantiam invincibilem, sed vincibilem: ut si quis extraneum regnum ingressus, nesciat certo, an & qui sit Princeps, qui illud regit & moderatur, si quid in ipsum committat, sine dubio reus erit læsæ Majestatis. Unde ad illud quod addit Molina de Brasiliæ incolis, dicendum est, ex hoc non probari quod illa ignorantia non fuerit culpabilis & vincibilis, quia illis non defuere media ad illam vincendam, cum solo intellectus & rationis lumine potuerint Deum ex creaturis cognoscere: *Invisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt, intellectu conspiciuntur &c.*

ARTICULUS IV.

Polytheismus sive Idololatria expugnatur, & Summi Numinis unitas multipliciter demonstratur.

65 Post debellatum Atheismum, superest ut etiam Polytheismum & Idololatriam expugnemus, & pluralitatem Deorum demonstremus impossibilem, contra Gentiles & Paganos, quorum tanta fuit cæcitas & dementia, ut innumerabilem plane Deorum multitudinem adoraverint. Nam ut dicit Eusebius lib. 5. præparationis Evangelicæ, cap. 15. *Triginta Deorum millia in terra esse censuit Hesiodus.* & D. August. lib. 4. de civit. Dei cap. 8. *Quemodo* (inquit) *possint uno loco libri hujus commemorari omnia nomina Deorum aut Dearum, quæ illi grandibus voluminibus vix comprehendere potuerunt, singulis rebus propria dispertientes officia numinum? Segetes*, ait, non uni soli commendabant Deo, sed duodecim, quos ibi commemorat, & subdit, *Unusquisque domui suæ ponit ostiarium, & quia homo est, omnino sufficit; Tres Deos isti posuerunt, foculum foribus, gardeam*

gardeam cardini, limentum limini. Denique tanta fuit cæcæ gentilitatis vanitas, ut ad hominum arbitria, divinitas aut concederetur, aut negaretur. Unde Tertullianus in Apologetico cap. 5. *Apud vos* (loquitur ad Romanos) *de humano arbitratu divinitas penditur: nisi hominibus Deus placuerit, Deus non erit: Homo jam Deo proprius esse debebit.* Ceterum licet hic gentilitatis error, vel potius cæcitas, Evangelio Christi coruscante, penitus contrita fuerit juxta Isaiæ prædictionem cap. 2. *Elevabitur Dominus solus in illa die, & Idola penitus conterentur*, fuerunt tamen nonnulli hæretici, plures Deos inducentes: nam Manichæi, Cerdoniani, & Gnostici, duos Deos, unum bonum, & alterum malum esse dixerunt. Item Marcion, quem Tertullianus, *Murem Ponticum qui Evangelia corrosit*, appellat, duos Deos affert, *tamquam duas* (inquit) *Symplegadas naufragii sui*. Denique Valentinianus illis antiquior, non solum duo summa principia, ut isti: *sed his liberalior* (inquit idem Tertullianus lib. 1. in Marcionem cap. 5.) *usque ad triginta Æonum spatia, examen divinitatis effudit.*

66 Contra hanc Gentilium & Hæreticorum cæcitatem, plures Sancti Patres generose decertarunt. Justinus Martyr, Aristides, Athanasius contra Idola, Augustinus contra Faustum, & in libris de civitate, Cyprianus lib. de Idolorum vanitate, aliique Patres, probantes etiam contra Manichæos, non esse duo prima principia, & contra Tritheitas, tres personas Trinitatis non esse tres Deos. Sed inter omnes felicius Tertullianus in Apologetico, in quo, ut fateur Lactantius lib. 5. Instit. cap. 4. *Hanc caussam videtur plane peroratsse.* Et S. Hieronymus in Epist. ad Magnum, *Apologeticus* (inquit) *ejus, & adversus gentes libri, cunctam sæculi continent disciplinam*, Scripsit etiam idem Auctor adversus Marcionem, contra Valentinianos, plures libros, in quibus illorum errorem forti & nervoso stylo confutavit, & pluribus ac efficacissimis rationibus ostendit, quod Polytheismus est Atheismus, & plurium Deorum admissio, unius veri Dei negatio. Eamdem veritatem pluribus rationibus demonstrat S. Thomas 1. contra Gent. cap. 42. & in hac parte quæst. 11. art. 3. quas breviter hic inseremus, & exponemus.

67 Prima demonstratio: Deus est essentialiter singularis: Ergo unus. Consequentia patet: de ratione enim singularitatis est immultiplicabilitas, & incommunicabilitas pluribus numero diversis: si enim homo v. g. peteret essentialiter differentiam Platonis, sicut petit rationale, non posset multiplicari numero, sicut non potest multiplicari specie. Antecedens vero probatur: existentia est de essentia & conceptu quidditativo divinæ naturæ, cum Deus sit ens per essentiam, & ipsum esse per se subsistens: Ergo & singularitas. Probatur Consequentia, cum enim existentia sit ultimus gradus, supponens omnes alios, & præsertim singularitatem, quæ, ut dicit Porphyrius, ducit ad esse, & cum nulla res possit esse existens nisi sit singularis (ut enim docet Aristoteles, substantiæ secundæ, id est genera & species, non existunt nisi in primis, id est in singularibus) manifestum est, quod si natura divina, tantæ sit perfectionis & actualitatis, ut includat in suo conceptu quidditativo existentiam, a fortiori includit essentialissime ipsam singularitatem. Hanc rationem habet D. Thomas locis citatis, eamque laudat Suarez in Metaphysica, & egregiam ac subtilem appellat. 64

68 Secunda demonstratio, qua frequenter utitur Tertullianus contra Marcionem, sic potest proponi. Deus est summe magnus: Ergo unus. Probatur consequentia: nam de ratione summe magni, est quod nihil ei adæquetur, nec par habeat: par autem non habere, uni competit: Ergo si Deus est summe magnus, unus est. Unde idem Auctor ibidem: *Veritas Christiana distinctio pronunciavit, Deus si non unus est, non est; quia dignius credimus non esse, quodcumque non ita fuerit, ut esse debebit.*

69 Tertia demonstratio. Deus est infinitus: Ergo unus. Probatur Consequentia: infinitum enim in aliquo genere, cum contineat omnes perfectiones illius, non potest esse nisi unum: v. g. si daretur linea infinita in genere quantitatis, hæc esset una, nec posset multiplicari in plures lineas: si daretur sphæra infinita in genere figuræ, esset unica, & nullo modo multiplicabilis, sed esset cubitus, triangulus, quadrangulus, omnesque figuras complecteretur; item si daretur infinitus numerus, esset unicus, & omnes rerum species in se complicaret. Denique eadem ratione demonstrat D. Thomas quæst. unica de spiritualibus creaturis artic. 8. Angelos sub una eademque specie non posse numero multiplicari, quia sunt formæ per se subsistentes absque materia, & infinitæ secundum quid: forma autem subsistens, & a materia abstracta, non remanet nisi una, in specie una. Si enim daretur albedo absque omni subjecto; vel absque omni habitudine ad illud, non esset possibile eam multiplicari; cum videamus quod hæc albedo non differt ab alia, nisi per hoc quod est in hoc vel illo subjecto. 65

70 Quarta demonstratio. Deus est id quo nihil melius excogitari potest: Ergo est unus. Probatur Consequentia: quia melior est illa natura, in qua plenitudo essendi ita eminenter & unite continetur, ut extra illam nihil sit nisi ab illa derivatum & participatum, quam illa extra quam reperitur aliquid omnino independens & imparticipatum.

71 Quinta demonstratio, Deus est prima caussa, & primum omnium rerum principium: Ergo unus. Consequentia probatur tripliciter. Primo, quia id quod in rebus creatis melius reperitur, est unitas, sive unio rerum mutua, per hanc enim unumquodque conservatur, & subsistit, & hac amissa disperditur & perit: oportet autem id quod in rebus est optimum, a primo principio proficisci: unitas vero & unio diversorum, non fit aliunde, quam ab uno: Ergo si Deus sit prima caussa, & primum rerum principium, debet esse unus. Secundo probatur eadem Consequentia: in mundo enim relucet non solum unitas, sed etiam multitudo: ergo ille debet procedere ab uno principio, ut enim infra dicemus, omnis pluralitas & multitudo, ad unum aliquod principium reducenda est. Tertio probatur: nam juxta commune proloquium, virtus unita fortior est disperta; & quo magis erit unita, fortior adhuc erit: cum ergo primum omnium principium habere debeat infinitam virtutem, debet etiam habere summam unitatem & simplicitatem.

72 Sexta demonstratio, Deus est summum bonum, & ultimus finis: Ergo unus. Probatur Consequentia, ut enim docet D. Thomas 1. 2. quæst. 1. art. 5. & 1. contra Gent. cap. 42. impossibile est dari duo summa bona, & duos ultimos fines simpliciter. Primo quia ultimus finis, & summum bonum quod appetitur, ita implere debet totum hominis appetitum, quod nihil extra ipsum appetendum relinquatur, quod esse non posset, si aliquid extraneum ad ipsius perfectionem requireretur: unde repugnat quod in duo sic tendat appetitus, ac si utrumque sit summum & perfectum bonum ipsius. Secundo de ratione ultimi finis simpliciter, est quod ad ipsum omnia ordinentur, & ipse ad nihil aliud referatur: implicat autem quod sint duo quæ ita se habeant: Ergo implicat dari duos ultimos fines. Minor probatur: nam vel unum illorum ad aliud referetur, vel non? si primum, illud quod referetur non habebit rationem ultimi finis, cum de ratione finis ultimi sit, quod ad nihil aliud referatur: si secundum, aliud ad quod non referetur, non erit finis ultimus, cum de ratione illius sit quod omnia ad ipsum referantur. Tertio, actiones voluntariæ ex fine speciem sortiuntur, non possunt autem habere plures species simul & semel: Ergo nec plures ultimos fines. Denique (ut docet Aristoteles) idem est ordo in finibus ac in agentibus. Sed una tantum potest dari prima caussa, & primum principium, ut supra ostendimus: Ergo etiam unus dumtaxat potest esse ultimus omnium finis.

73 Septima demonstratio. Deus est supremus mundi rector & gubernator: Ergo unus. Probatur Consequentia: ut enim docet D. Thomas in hac parte quæst. 11. art. 3. quæ diversa sunt & divisa, in unum ordinem non conveniunt, nisi ab uno aliquo dirigantur, & ordinentur: multa enim melius reducuntur in ordinem, per unum, quam per plura: ex quo infert, oportere quod primum reducens omnia in unum, sit unum tantum. Quod etiam docet Cicero in libro de natura Deorum, his verbis: *Non potest omnibus inter se continentibus mundi partibus, esse perfectio ordinis, nisi ex uno, & divino, continuato spiritu continerentur.* Quare Aristoteles in politicis docet ex omnibus regendi formis, perfectissimam esse Monarchiam, seu regimen unius, illamque superare Aristocratiam & Democratiam, id est imperium quod in solis optimatibus, vel in populo residet; firmius enim ac felicius administratur regnum illud vel respublica, in qua unius nutu & imperio cetera reguntur. Hinc illi etiam apud quos Democratia viguit, ubi peculiaris aliqua difficultas exorta erat, aut grave periculum imminebat, ut rebus arduis occurrerent, discrimenque quod Reipublicæ impendebat, evaderent, ad Monarchiam confugere, plenamque rerum administrandarum potestatem, uni conferre coacti sunt. Sic apud Romanos in more semper fuisse legimus, ut dum summa urgeret necessitas, & res Romana in ultimum pene discrimen adducta esset, Dictatorem crearent, atque ad unius regimen, tamquam ad unicum periclitantis ac prope jam labentis Reipublicæ stabilimentum, confugerent. Unde idem Aristoteles 12. Metaph. hanc Homeri sententiam celebrat: *Non est bonum multitudo principatuum, unus vere Princeps*, & hinc de humano ad divinum principatum ascendens, concludit necessariam unitatem Principis divini, sicut & terreni, & subdit quod sicut bonum familiæ & exercitus, unum ducem & parrem familias exigit, ita etiam bonum universi unum Rectorem. Quomodo Hieronymus cum Rustico suo differens: *In apibus* (inquit) *unus princeps, graves omnes sequuntur unam ordine litterario, Imperator unus, unus Provinciis Judex; in mvoi gubernator unus, & in mundana fabrica unus opifex, & unus moderator.* Quare etiam Virgilius 4. Georgicon, quando contigerit duos reges in examine apum inveniri, hoc saluberrimum agriculis dat consilium:

Verum ubi ductores acie revocaveris ambos,
Deterior qui visus, cum ne prodigus obsit,
Dede neci, melior vacua sine regnet in aula.

Si ergo

Si ergo duos Reges aut Duces, ne vile quidem apum exemplum patitur, a fortiori nec plures rectores & gubernatores, ferre potest supremum orbis regimen: quare oportet quod supremus mundi gubernator, omnia in unum finem dirigens, & ordinans, unus sit: *Si enim* (inquit Cyprianus lib. de Idolorum vanit.) *Rex unus est apibus, & Dux unus in gregibus, & in armentis rector unus: multo magis mundi unus est rector, qui universa quæque fundit, verbo jubet, ratione dispensat, virtute consummat.* Idem argumentum fusè prosequitur Athanasius in libro de ira Dei.

74 Octava demonstratio. Si darentur plures Dii, deberent inter se differre specie, vel numero: Sed hoc est impossibile: Ergo, & illud. Minor probatur: vel enim illud per quod differrent, esset aliqua perfectio vel imperfectio: neutrum dici potest: Ergo, &c. Minor quantum ad secundam partem evidens est: repugnat enim in Deo esse vel concipi aliquam imperfectionem vel defectum. Probatur autem quantum ad primam: cum enim Deus sit infinitus simpliciter, & in genere entis, in se continet omnem perfectionem imaginabilem, ac proinde nulla perfectio potest illi deesse.

75 Nona demonstratio. Si essent plures Dii quomodocumque diversi: vel alter alterius sciret omnia secreta consilia, ipso licet invito, vel nesciret? Si primum, par in utroque esset imbecillitas & impotentia occultandi sua consilia, cum tamen sit de ratione libertatis, & perfecti dominii, quod actus liberi & secreta cordium, invito Domino, non cognoscantur. Si secundum, par in utroque esset ignorantia, & impotentia cognoscendi alterius secreta & consilia: At ignorantia & impotentia cognoscendi aliquid de se cognoscibile, repugnat Deo utpote infinite perfecto in genere intelligendi, & in omni alio genere perfectionis: Ergo &c.

76 Decima demonstratio. Si essent plures Dii, nullus eorum esset omnipotens, nec proinde Deus: posito enim quod unus vellet creare, aut conservare aliquam creaturam, vel aliter posset destruere illius opus, vel non? Si secundum, ille non esset omnipotens; si primum, alter esset impotens & imbecillis, cum non posset proprium opus protegere & conservare. Unde Athanasius: *Dicere plures Deos simpliciter loquentes, est dicere plures æqualiter impotentes.*

77 Undecima demonstratio. Si essent plures Dii, essent etiam infiniti: Sed hoc absurdissimum est, & a nullo Gentilium Polytheorum adhuc assertum: Ergo &c. Sequela probatur: si enim essent plures, non possent differre nisi solo numero: quia si differrent essentialiter, nullus eorum esset infinitus simpliciter & in omni genere perfectionis, cum non contineret perfectionem, per quam alter essentialiter ab illo differret. Si autem solo numero differrent, essent infiniti: Ergo &c. Minor subsumpta probatur. Multiplicatio individuorum ejusdem naturæ, se habet per accidens quoad tantam vel tantam eorum multitudinem, & quantum est de se potest procedere in infinitum; quia enim rationi non repugnat esse duo vel tria illius individua, ita absolute non repugnat esse quatuor, & centum, & mille, & sic deinceps in infinitum: cur enim potius sisteretur in uno numero finito, quam in altero? & cur natura omnis creata multiplicabilis numerice, erit capax infinitæ multiplicationis individuorum, non autem divina? Ergo si possunt esse plura individua naturæ divinæ, possunt esse infinita: Ergo de facto sunt infiniti Dii; quia respectu Dei, idem est esse, & posse esse.

78 Ultima demonstratio sumi potest ex ipso naturali instinctu hominum, qui vel in mediis gentilitatis erroribus, tamen communi sermone Deum unum semper agnoverunt, ut probat Tertullianus in libro de testimonio animæ; ubi dicit Ethnicos sæpe dicere: *Deus videat, si Deus dederit*, &c. Quod etiam testatur Lactantius lib. 2. Instit. Christian. cap. 1. ubi loquens etiam de Paganis, sic habet: *Nam & cum jurant, & cum gratias agunt, non Deos multos, sed Deum nominant: adeo ipsa veritas, cogente natura, etiam ab invitis pectoribus erumpit.*

79 Huic autem veritati non obest mysterium Trinitatis personarum, revelatione divina cognitum: quia non propterea multiplicatur Deitas, quæ in singulis & omnibus una est numero; ideoque omnes & singulæ sunt unicus Deus, una prima causa, unum primum principium, unum summum bonum, & ultimus finis, unus supremus mundi Gubernator & Monarcha &c. Addo quod personæ divinæ (ut docetur in materia de Trinitate) non multiplicantur in ratione entis, veri, vel boni, sed solum in ratione rei, & quidditatis, seu proprietatis relativæ; unde sicut si per impossibile tres proprietates entis, unum, verum, & bonum, servantes eamdem cum illo identitatem, inter se relative opponerentur, tunc essent plures passiones & proprietates realiter distinctæ, & unica tantum entitas indivisa: ita similiter in mysterio Trinitatis, est unum, ens simplicissimum, increatum, & infinitum, & solum tres res, seu quidditates, vel proprietates relativæ, realiter inter se distinctæ; & idcirco ex pluralitate personarum in Deo, non sequuntur incommoda deducta ex Deorum multitudine. Unde Tertullianus contra Praxeam cap. 8. *Trinitatem non obstrepuit Monarchiæ, & οἰκονομίας statum protegit.* Idem eleganter docet Bernardus lib. 5. de confid. cap. 8. *Non abducimur* (inquit) *ab hac unitatis professione, assertione trium: cum in hac Trinitate non recipiamus multiplicitatem, sicut nec solitudinem in unitate. Quamobrem cum dico unum, non me turbat Trinitatis numerus, qui essentiam non multiplicat, non variat, nec partitur. Rursum cum dico tria, non me arguit intuitus unitatis, qua illa quæcumque tria seu illa res, nec in confusionem cogit, nec in singularitatem redigit &c.*

DISPUTATIO II.

De Natura & Quidditate Dei.

CUm natura & quidditas rei sit fundamentum omnium quæ docentur in aliqua scientia, & ratio a priori, per quam proprietates de suo objecto demonstrantur, antequam de divinis attributis, quæ sunt veluti divinæ naturæ proprietates & affectiones, disputemus, de ipsa natura, & quidditate Dei agendum est, quæ ita est ad intelligendum difficilis, ut ejus intelligentia, omnium Theologorum ingenia, vel torqueat, vel absorbeat: ut enim inquit Nazianzenus Orat. 49. *Certe hoc Deus est, quod cum dicitur, non potest dici, cum æstimatur, non potest æstimari, cum definitur, definitione crescit, quem omnia nesciunt, & metuenda sciunt.*

ARTICULUS I.

Per quid divina natura, sub ratione naturæ & radicis attributorum, formaliter constituatur.

§. I.

Aperitur difficultas, & referuntur sententiæ.

NOtandum primo: quod licet omnia quæ sunt in Deo 1
sint unum realiter, ubi non obviat relationis oppositio, quia tamen unica & simplicissima divinitatis subtantia, æquivalet variis perfectionibus, quæ in rebus creatis realiter distinguuntur; hinc fit, quod in Deo, cum fundamento in re concipiamus aliquam perfectionem, quæ se habet per modum naturæ, & alias quæ habent rationem proprietatis & attributi, & quæ secundum nostrum modum concipiendi, ad naturam Divinam consequuntur, illamque veluti medificant, & trahunt ad aliam lineam. Sicut ergo, quamvis personalitas in Deo cum divina natura, ejusque attributis realiter identificetur; nihilominus inquiri solet in Tractatu de Trinitate; per quid divinæ personæ constituantur; an per relationes, vel per origines? Ita etiam queritur a Theologis hic, & infra quæst. 14. per quid constituatur divina natura, sub ratione naturæ, & ut eminenti quodam modo, est veluti radix, & ratio a priori, seu causa virtualis divinorum attributorum? Quod ut magis percipiatur, & in hac difficili quæstione, omnis æquivocatio tollatur,

Notandum secundo, naturam vel essentiam in Deo posse duobus modis usurpari. Primo large, & in ampla quadam significatione, prout scilicet significat ipsam entitatem, & substantiam increatam Dei, quæ se habet per modum transcendentis, & includitur in divinis relationibus & attributis: eo proportionali modo, quo ratio entis creati & finiti imbibitur in omnibus differentiis & modis rerum creatarum. Secundo proprie & strictè, prout natura concipitur in Deo veluti radix, & ratio a priori divinorum attributorum, a quibus proinde virtualiter distinguitur, & in quibus sub hac ratione non concipitur ut transcendentaliter inclusa. Et hæc distinctio maxime præ oculis habenda est: quia (ut recte advertit Joannes a Sancto Thoma, & constabit ex infra dicendis) ex ejus defectu & inadvertentia, contingit multos Auctores æquivocare, & hallucinari in hac materia.

Notandum tertio: Duplicem esse constitutionem rerum, 3
unam quæ fit per compositionem, sive realem, sive rationis cum fundamento in re; aliam vero quæ est purissimæ naturæ, & quæ excludit omnem compositionem ac distinctionem extremorum, quæque constitutio per simplicitatem a Theologis appellatur; exemplum primæ habemus in homine, qui physice constituitur ex corpore & anima & metaphysice ex genere & differentia. Exemplum vero secundæ, in divinis personis, quæ constituuntur per relationes, modo quodam purissimo, & libero ab omni compositione sive physica, sive metaphysica; & de hoc modo constitutionis loquimur, quando inquirimus, per quid natura divina sub ratione naturæ formaliter constituatur.

Ex his ergo patet status quæstionis, inquirimus enim 4
per quid formaliter constituatur divina natura, strictè sumpta, & ut est eminenti quodam modo radix divinorum attributorum, a quibus virtualiter distinguuntur in Deo, quæ æquivalent pluribus, quæ ex genere suo, & ex propria ratione formali, in rebus creatis, distinguuntur; Sed ratio essentiæ

Circa quam difficultatem, tam varie opinantur Auctores, & in tot dividuntur sententias, ut tam multiplex opinandi, & sentiendi diversitas vix possit in ordinem redigi: omnes tamen sententias, claritatis gratia, ad quatuor vel quinque reducemus.

Prima ponit distinctionem virtualem in Deo inter essentiam divinam, sub conceptu essentiæ, & sub conceptu naturæ; & sub priori ratione vult divinitatem constitui per conceptum entis a se, vel substantiæ immaterialis per essentiam: sub posteriori, vero, per intelligere divinum, ut habet pro objecto essentiam divinam a se ratione distinctam. Ita Petrus Corbejo Ordinis Carmelitarum, infra q. 13. quem aliqui ex recentioribus Thomistis sequuntur.

Secunda existimat naturam divinam constitui per infinitatem, seu per cumulum omnium perfectionum quæ sunt in Deo. Ita Scotus in 1. dist. 3. q. 1. ejusque Discipuli ibidem.

Tertia naturam, & quidditatem Dei docet consistere in eo quod sit ens a se, & per essentiam. Pro qua sententia citantur ex Thomistis Capreolus, Bannez, & Ledesma: & ex extraneis, Molina, Vasquez, & Granado.

Quarta denique contendit essentiam seu naturam Dei, constitui per gradum intellectivum, utpote perfectissimum ex tribus qui admittuntur naturarum constitutivi, nempe, esse, vivere, & intelligere. Sed auctores hujus sententiæ, adhuc inter se pugnant & discordant. Aliqui enim contendunt, naturam divinam constitui per radicem intelligendi; alii vero per ipsum intelligere purissimum & actualissimum, ut est per se subsistens in ordine intellectuali, & ultima hujus ordinis actualitas. Pro prima parte stant Curiel, Arrubal, & Philippus a S. Trinitate, aliique recentiores. Secundæ vero adhærent ex Thomistis Nazarius, Gonzalez, Salmanticenses, Joannes a S. Thoma; & ex Patribus Societatis Suarez, Herice, & Hurtado: quibus adjungi potest Hambertus infra q. 14. art. 3. ubi docet actualem intellectionem per essentiam, ita esse divinæ essentiæ constitutivam, ut sit ultima ejus ratio & differentia.

§. II.

Rejicitur distinctio virtualis inter essentiam divinam, sub conceptu essentiæ, & sub conceptu naturæ.

5 NOtandum primo: Perfectiones quæ sunt in rebus creatis duobus modis posse distingui inter se: primo ex genere suo, sive ex propria ratione formali; secundo ex potentialitate, seu limitatione creaturæ. Tunc distinguuntur primo modo, quando pertinent ad diversas lineas; id est quando diversa objecta formalia respiciunt, ut intellectus & voluntas, scientia & amor, justitia & misericordia: differunt vero secundo modo, quando licet pertineant ad eamdem lineam, & habeant idem objectum formale, subjectum tamen in quo sunt, cum sit finitum & limitatum, non est tantæ perfectionis, ut possit sibi identificare suam ultimam actualitatem. Quo pacto distinguuntur in rebus creatis, essentia & existentia, intellectus & intellectio, voluntas & volitio.

6 Notandum secundo: Quod ut aliquæ perfectiones vel rationes, in Deo virtualiter distinguantur, non satis est quod æquivaleant pluribus rationibus vel perfectionibus, in rebus creatis realiter aut virtualiter distinctis; sed necessario requiritur, quod illa plura ex genere suo sint diversa, & ad diversas lineas pertinentia. Unde quia in rebus creatis, essentia & existentia, intellectus & intellectio, voluntas & volitio, non differunt ex genere suo, nec pertinent ad diversas lineas, cum non habeant diversa objecta formalia, in Deo non distinguuntur virtualiter sed sola distinctione rationis, desumpta ex ordine ad creaturas, & ex modo concipiendi res divinas, per analogiam ad creatas. Ratio autem fundamentalis, ob quam ad distinctionem virtualem divinarum perfectionum requiritur quod illæ æquivaleant pluribus ad diversas lineas pertinentibus, redditur a Salmanticensibus Tract. 4. de volunt. Dei disp. 2. dub. 1. in fine: quoties enim una formalitas præstat propria plurium unius lineæ, non æquivalet illis ut pluribus, sed ut unum sunt, & quatenus spectant ad illam lineam: secus vero quando æquivalet pluribus, ut ad distinctas lineas pertinentibus, ac proinde hæc æquivalentia virtutis arguit multiplicitatem virtualem, non vero illa prior. Unde licet intellectus divinus æquivaleat omnibus intellectibus creatis non ideo est virtualiter multiplex, quia omnes illi pertinent ad eamdem lineam: E contra vero quia simplicissima formalitas divinæ essentiæ & relationes, æquivalent essentiæ creatæ & ejusdem relationibus, (quæ duo in creaturis per se pertinent ad diversas lineas) relationes in divinis virtualiter distinguuntur ab essentia. His præsuppositis,

7 Dico primo naturam & essentiam in Deo non distingui virtualiter, ac proinde non esse illis affingenda diversa constitutiva virtualiter distincta.

Probatur primo: Ut enim exposuimus in secundo notabili, ea solum virtualiter distinguuntur in Deo, quæ æquivalent pluribus, quæ ex genere suo, & ex propria ratione formali, in rebus creatis, distinguuntur; Sed ratio essentiæ & naturæ, non distinguuntur in rebus creatis ex genere suo, sed tantum ex limitatione & potentialitate creaturæ: Ergo in Deo non distinguuntur virtualiter. Minor probatur: idcirco enim in rebus creatis, essentia virtualiter distinguitur a natura; quia essentia, quamvis actuata per esse adhuc concipitur, & est in potentia ad operationem, ex eo quod non est actus purus, sed potentialitati admixtus: unde si essentia rei creatæ tantæ esset actualitatis & perfectionis, ut semper esset actu operans, & non posset quando est existens, esse vel concipi in potentia ad operationem, tunc in ea non posset cum fundamento in re, distingui virtualiter essentia & natura. Cum ergo Deus sit actus purus, non solum in ordine entitativo, sed etiam intelligibili, & operativo, & substantia ejus tantæ sit puritatis & actualitatis, ut non possit esse, vel concipi cum potentia ad existentiam, vel ad operationem, nullum potest in eo esse fundamentum, ad ponendam distinctionem virtualem inter ejus essentiam & naturam.

Confirmatur: In Deo concipi debet major puritas & simplicitas, quam in rebus creatis: At in illis non reperitur distinctio realis, sed tantum virtualis inter essentiam & naturam, ut docent Philosophi in libris de anima; Ergo in Deo admitti non debet distinctio virtualis inter ejus essentiam & naturam.

Probatur secundo conclusio: Si in Deo natura & essentia 8
distinguerentur virtualiter, daretur in illo unitas quædam per accidens; saltem formaliter: Sed hoc repugnat divinæ simplicitati & puritati: Ergo &c. Sequela Majoris probatur: cum essentia respiciat existentiam tamquam ultimam actualitatem ordinis entitativi, & natura intellectualis ipsum intelligere, tamquam proprium & ultimum ordinis intellectualis actum; si in Deo essentia & natura virtualiter distinguerentur, etiam esse & intelligere, seu existentia ordinis entitativi & intelligibilis, eadem distinctione virtuali inter se different: ac proinde non facerent in Deo unum per se formalissime, sed unum tantum per accidens. Sicut enim ex duabus existentiis realiter distinctis non potest fieri unum realiter & identice, ut demonstratur in Philosophia; ita ex duabus existentiis virtualiter distinctis, non potest fieri unum per se formalissime, sed unum per se identice tantum. Unde in Tractatu de Trinitate ostendemus, relationes divinas non habere propriam existentiam, virtualiter distinctam ab existentia absoluta divinæ essentiæ, quia alias non facerent unum per se formaliter cum essentia divina.

Denique probatur conclusio: Si ratio naturæ intelle- 9
ctualis esset virtualiter distincta ab essentia Dei, sub conceptu essentiæ, radicaretur in illa: Sed hoc admitti non potest; ergo nec virtualis illa distinctio. Sequela patet: nam ideo attributa radicantur virtualiter in essentia, quia ab illa virtualiter distinguuntur, & Deo ratione essentiæ conveniunt: Sed conceptus naturæ, juxta istum modum dicendi virtualiter distinguitur a conceptu essentiæ, & Deo convenit ratione illius: Ergo radicatur virtualiter in essentia. Minor autem sic probatur: Si in essentia dicatur natura: Ergo pro priori ad conceptum naturæ salvatur in essentia conceptus radicis, & consequenter ratio naturæ. Hæc secunda Consequentia patet, nam ratio naturæ idem est quod ratio radicis. Prima autem probatur, essentia non constituitur radix conceptus naturæ, per ipsum conceptum naturæ, sicut causa nequit per effectum constitui. Ergo si essentia est radix naturæ, intelligitur constituta in ratione radicis, pro priori ad conceptum naturæ.

§ II.

Impugnatur sententia Scoti.

DIco secundo naturam divinam non constitui formali- 10
ter per infinitatem, vel per cumulum omnium perfectionum quæ sunt in Deo.

Probatur conclusio multipliciter. Primo quia infinitas in Deo, non importat naturam, sed potius modum naturæ. Ergo illam non constituit. Consequentia patet, modus enim non constituit rem quam modificat, sed illam supponit constitutam. Antecedens vero probatur: Tum quia infinitas importat solum modum habendi aliquam perfectionem sine termino & fine. Tum etiam quia infinitas se habet respectu Dei, sicut finitas respectu creaturæ. Sed in creatura finitas non est natura, sed modus naturæ: Ergo & infinitas in Deo.

Secundo, Quod est transcendens & commune divinis relationibus & attributis, non potest esse constitutivum naturæ divinæ. Sed infinitas in Deo est quid transcendens, & commune relationibus & attributis: Ergo divinam naturam non constituit. Major constat, quia conceptus essentiæ seu naturæ formaliter qua talis est non convenit formaliter divinis relationibus & attributis, cum ab illis virtualiter distinguatur, & sit veluti illorum radix, & ratio a priori. Minor vero probatur: scientia in Deo, ejusque amor & potentia, intra propriam lineam sunt infinita, sicut & paternitas, ac filiatio, & spiratio activa, vel passiva: Ergo infinitas in Deo est quid transcendens, & commune relationibus & attributis.